یاش توركستان

توركستان ملی استقلال فکریگه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

سان 7-8	ایون — ایول 1930	یل 2

توركستانلیله‌ر نظر دقتیگه

پاریسده چیقادرغان فرانسوزچه «ماته‌ن» غازیتاسی 17 ایيون تاریخلی نومروسنده «ساویت حکومتی توركستانده شدتلی مستملکه چیلیك سیاستی یوریته‌دور.» سرلوحه‌لی بر مقاله نشر ایتکه‌ن. بو مقاله‌ده سوز آراسیندا، توركستانلی اوقوچی افضل‌نینگ، بزگه معلوم بر سرگذشتنده‌ن هم بحث ایتیلکه‌ن:

تخمیناً 10 نچی آپریللارده افضل بك برلینده‌کی ساویت سفارتیگه چاقیریلغان. سفارتده اونی میخالسکی اسمده بر ساویت ماموری قبول ایتکه‌ن. افضل بك‌نینگ طلبه صفتی بیله‌ن اوزبکستان حکومتیده‌ن آلوب تورگه‌ن تامیناتینگ کوبده‌ن کیسیلوب قالغانینی وه اونینگ آغیر وضعیتده ایکه‌نینی ساویت سفارتی جوده یاخشی بیله‌ر ایدی. چونکه بو اوقوچیلارنینگ تاميناتدان چیقاریلغانلقلاری خبری سفارت آرقالی آلنغان. اونینگ آغیر وضعیتنی بیلکه‌ن میخالسکی

Abdulvahap Kara

افضل‌بک‌که بولشویک اصولدە پول تاپیش یولینی تکلیف ایتکەن.
مجالسکی: اگر سز ساویت گرازدانلغی وظیفەگەنی اوتەسەگز
پول هم آلوب تورەسز، دیگەن. افضل‌بکنک: بو ساویت گراژ-
دانلغی وظیفەسی، نیمه ایکەنلگی حقدەگی سؤالیگه قارشو مجا-
لسکی اوننگ تورکستان ملی تشکیلاتی بلەن مسلکی مناسبتگه کیر-
یتیشینی، تورکستان باشلاریغی تعقیب ایتیشینی وە تورکستان ملی
تشکیلاتی نشریاتنگ قایدای یوللار بلەن مملکتگه کیرمەکدە بولغا-
نینی بیلوب آلیش وە باشقالارنی سویلەگەن. بوننگ اوستیگە سز-
نگ قای یردەن پول آلوب تورغانگزنی براو بیلوب قویار دیب
هیچ قورقماگز. قارینداشلارم، آشنا آغاینم پول وە مال یوبارادی
دیب یوره برەسز. پولنی ایتەدیککز یول بلەن سزگه یتقوزوب
برەمز، دیگەن.

افضل‌بک ستارت یورتدە، قولوبلانغان اویدە اولتوروب قارشو-
سیغا قویولغان پولنی رد ایتە آلماغان. آلوب چیقماغاندان سونگ ایکنچی
کون پوتە بلەن یەنە شو مجالسکی‌نینگ اوز اسمیگە قایتاروب
یوبارغان. مەنە بر ساویت مأمورینگ بو پرووقاتورلق تشبثی شوندەی
موفقیتسزلق، شرمندەلک بلەن نتیجەلەنگەن.

طبیعی مجالسکی بر مأموردر. او اوزیگه بویورلگەندەن باشقا
نەرسەنی قیلمایدر. تورکستان ملی منفعتلەریگه قارشو کورەشیش
ساویت سیاستینگ اساس مادەلەریندەن بریدر. روس قزیل اوردو-
سنگ قوتی بلەن یورتیمزدە حاکمیتلەرینی ساقلاب تورەدرلەر.
بوندەی ساتوب آلیش، پرووقاتورلار بلەن ملی تشکیلاتمزنی بوز-
ماقچی بولادرلار. بعضاً بولشەویکلەرنگ شوندەی پرووقاسیونلا-
رندا موفق بولغانلاری هم بار. بعضی بر اخلاق وە سجیەسی ضعیف
آدملار اولەرنگ بو پرووقاتورلق تورزاقلاریغا توشوب هم قالسالار
هم عجب ایمەس. فقط بو سفر پرووقاتور بولشەویکلەرنگ باشلا-
ری قاتیغ بر تاشغا تیکدی. اولار قارشولاریندا بوکسەلک اخلاقلی

یورتنی وە خلقینی بیلوب، سزوب سوگەن حقیقی بر تورکستان او-
غلینی کوردیلەر. او پرووقاتورلارنگ افلاس تکلیفلەرینی تاشلاب
یوزلەریگه اوردی.

افضل‌بکنگ بو طرز حرکتی باشقا بر قانچا تورکستانلیلەرگه
هم یاخشی مثال بولسون ایدی.

ینگلەرچە روس ملتلەسی تورکستان یولی بلەن اوقوب یاتادر-
لار. (بو حقدە توبەندەگی مخصوص مقالەگه باقیلسین) تورکستان
اوقوچیلارینگ اینه تأمیناتلاری کیسیلوب بالخاصه یورت وە خلقلە-
ریگه خیانت ایتوب موسقوا اوچون پرووقاتورلق ایتکەنلەری تقدیر-
دەگنە پول آلا بیلیشلەری سویلەنەدر.

ای تورکستانلیلەر! یولنی ایسکردە تونگ وە بولشەویک
پرووقاتورلارندان ساقلانگز!

وطنداشلگز افضلنگ حرکتیدەن عبرت آلنگ. یورت وە
خلقنگز منفعتی اوچون‌گه حرکت ایتنگ.

هەممەمزنگ الڭ مهم وە مقدس وظیفەمز یورت وە خلقمزنگ
منفعتیدر. بوندەن اوستون هیچ بر نەرسه یوق وە بولماسون.

«یاش تورکستان»

روسیەدە ملیت مسئلەسی یشیلگەنمی؟

روسیەنی زیارت ایتکەن آوروپالی قوناقلاردان ساویتلار سیستە-
مینک کوز تاشقلاری بالخاصه غرب قومونستلەری کنه ایمەس، دەمو-
قراتیق وە ملتچی سیاسی استقامتلەرنگ بولجیسی بولغان بعضی سیاسیلەر
هم لەدە شوعی بوقنه بیلگیلی بر اوی بلەمی؟ روسیەدە ملتلەر
مسئلەسینگ اگ توغری یولدە یشیلگەنلگینی سویلەن قویادرلار.
او جملەدەن کیچەللەردە روسیە سیاحتندەن قایتوب بر کتاب نشر
ایتکەن آلمان دەموقرات فرقه رئیسی قوخ-وەزەر: «روسیەدە ملیت

Abdulvahap Kara

مسئلەسی جودە ماھرانە وە ھەر طرفنی راضی ایتەرلك بر مفھومدە
حل ایتلگەندر ، دیگەنی کەبی سوك زمانلاردا روسیەدە باروب کلوب
بر نیچە مقالەلر لنر ایتکەن بر مشھور سیاسی وە تاریخشناس عالمدە
روسیەدەکی ملیت مسئلەسیگە دائر شو قویودە کیلەربن یازادر :

« خلقنینگ توزلولگی اعتباری بلەن ساویت اتفاقی آمریقا جمھو-
ریتلەر اتفاقی دەن ھەم اوتوب کیتەدر . ساویت اتفاق 200 دەن آرتق
ملتلەرنی توپلاغاندر . حاکم خلق بولوب تورگەن روسلەرنینگ اوزلەری
معلوم اوچ قولغا آیریلادرلار وە ھەر برینینگ اوزیگە مخصوص بر
جمھوریتی بار . فقط بویوك روسلەرنینگ بر دائرەلی تیللەری ، زورلاق-
لاری ، فرقە تشکیلاتلەری وە معین بر مقصد بلەن پروپاغاندا ایتوب
آیتوقا آسیای روسیەدەکی غیر روس خلقلەرنینگ روحندە یرلەشدیر-
مەك ایستەدیکلەری مارکسیزم کەبی واسطەلەری بلەن اوز قوللاری
آستیدا ساقلامقدادرلار .»

بوکون روسیەدە ملیت مسئلەسیگە تیەیز بر مسئلە دیب قاراماسلق
کیرەك . اساسی قانوندە بو مسئلە یتەرلك درجەدە آچیق وە یاخشی
حل ایتلگەندر . بوتون آوروپانی تیترەتوب تورگەن اقلیت وە ملی
مختاریت مسئلەلەرینگە روسیەدە ھەم اساسی قانون نقطۂ نظریدەن ھەمدە
عملدە آنگ یاخشی جواب بیریلگەندر . ملی تاریتیشمالار ھیچ بولماغاندا
آچیق صورتدە میدانگە چیقمای تورەدر . مرکزی اجرا قومتەنینگ
ایکنچی قاماراسی سانالغان ملتلەر ساویتی دولتنینگ شو جھتینی توزوب
باریش اوچون قوریلغان بولسا ھەم عملدە ھیچ بر تورلو اھمیت قازانا
آلمادی . طبیعی بو قدر بلەن سوك سوز ایتلدی دیمەك ھەم بولمایدر .
عجبا تورلو تورلو ملتلەر حتی روسلقنینگ تورلو قوللاری بو مختاریت
بلەن کنە کفایە تلەنەرلەرمی ایکەن ؟ بولشیویزمنینگ دائمی قالا بیلیشی
اوزی بر سؤال یېری بولغانی کەبی روس یرولەتاریاتینینگ بش میلیوندان
زیادە تاتارلار وە عموماً ساویتلار مملکتندە اسلاولاردان سوکرە
آنگ مھم یېرلی توتکەن تورك خلقلەرینینگ اوستندە تأثیری قالدای بولور

ایکەن ؟ بولیکلە برابر بوکون روسیەدە ملیت مسئلەسی آقتوەل بر
مسئلە ایمەس ، دیدر .

بوکونکی روسیەدە ملیت مسئلەسی بیشیلگەنمی ؟ - سوزلەرلەدەکە ،
بولغان استقلال وە مختاریتلەرنینگ عملدە یوقلیغینی ساویت دیکتاتورینینگ
اوزی سوزلەرگەن وە میداندە بولغان ایش کورسەتوب تورەر ایکەن بر
اونینگ بارلیغندان بحث ایتمەك ، خاندان زیادە خان طرفداری ، بولوب
کیتکەن بولورمز . بوکونکی روسیەدە ھەم ایلکیسی کەبی ایزمەك وە
ایزیلمەكدەن باشقا بر نەرسە یوق . بالغور غیر روس ملتلەر اوستندەکی
تضییقلەر بولشیویك روس روحندە قھار بر شکل آلمش وە بوکا قارشو
ملی مقاومتلەردە آتشلی بر رنگ آلمشدر . بوکونکی ساویت روسیەسی
ایسکی چارلق روسیەسینینگ تورلو اولکەلەردە تطبیق ایتدیکی سیا-
ستینینگ مەتودینی دھا شدتلی وە انقلابی بر توسگە کیرتمەکدەن باشقا
بر ایش کورمەدی . چارلق روسیەسی تورکستانی معین بر تھلکەگە تامان
آلوب کیتەدە ایدی . بوکونکی روسیە او سیاستنی حرفیگە ، بر
آزدا قالماستە ، تطبیقدان باشقا بر ایش قیلمادی . اونگچون ایسکیدە
تورکستاندە چارلق روسیەسینینگ حقیقی دوستی بولوب کورونەرلك
بر نفر تورکستانلی تاپالماغانگز کەبی بوکون دە بعضی ساتیلق آدەملار آیری
توتیلسە حتی تورکستان قومونیستلەری ایچندە بر حقیقی ساویت روسیەسی
دوستی تاپیش جودە قیییندر . خلقنینگ نظری بر تامانیدا تورسون ، بوکون
بر دركاھنینگ مریدلەری سانالغان یېرلی قومونیستلەر بلەن روس
قومونیستلەری بر برلەرینگە قطعیاً ایناناپدرلار . یېرلی قومونیست روس
بولداشیغا « پان روسیست » ، « قولونیزاتور » کەبی استعمار تاقتالی کەبی ،
روس قومونیستی دە یېرلی بولداشینی « ملتچی » دیب عیبلەیدر . ھەر
ایکیسی بر بیرینی آلداماق فکریدە یورەر ایکەنلەر ضررلی چیقغان ،
تالانغان خلق بولادر .

ملی مجادلەنینگ باشقا صحیفەلەرینی آچوب اوتورمەسدەن بالغور شو
ایکی سنف قومونیستلەرینگ آراسندا بولوب تورگەن حادثەلەرنی کنە

کوزدین کیچیره‌دیگه‌ن بولساق دا ، روسیه‌ده ملیت مسئله‌سینینگ ماهرانه وه هم طرفنی راضی ایته‌رلك بر روحده حل ایتیلگه‌ن ، بولغانی فکرینگ باطل‌لیغی آنگلاشیلغان وه بالعکس روسیه‌ده ملیت مسئله‌سینینگ قیزغین بر تارتیشما دوره‌ده بولغانلیغی آچیق کوریلگه‌ن بولور ایدی . اینگلیزده چار میتینگله‌ریده‌ن بریسی « روسیه برلیگینینگ یگانه عاملی وه اساسی چارلیقنینگ اوزیدر » دیگه‌ن ایدی . بو ایسه اونینگ قهار پولیس وه ژاندارماسینینگ قانلی پنجه‌سی دیمه‌ك ایدی . بوکونگی ساویت روسیه‌سینینگ برلیگی‌ده بوتون ملتله‌رنینگ راضیلیغی وه آنگلاشماسی ایله ایمه‌س ، دنیا تاریخنده مثلی کوریلمه‌گه‌ن چوقانینگ قانلی پنجه‌سی وه روس قیزیل عسکری سلاحی بیله‌ن تأمین ایتیلوب توره‌در .

اگر تورکستان خلقی که‌بی مثلی کوریلمه‌گه‌ن ظلم آستندا اینگله‌مه‌گه‌ن وه اون اوچ ییلدر قانلی مجادله یوریتمه‌گه‌ن بولغان بر خلقنینگ تاوشی ییته‌رلك درجه‌ده چیقالمای ، به‌لکه توغریراق اینگله‌نمه‌ده ــ آوروپاغا قدر ایریشه آلمای حتی موسقواغا باروب قالغان آوروپالی قوناقلارنینگ قولاقلاریغا ایلیشه آلمای قالماقدا بولسا ، اوده اونینگ ظلم سدی بیله‌ن اوراولوب آلنغان وه دائمی قانلی بر تهلکه قارشوسندا توتیلگه‌نلیگیندندر . آزوب یازوب تورکستانگه قدر باروب چیققان بر آمریقالی محررنینگ « تورکستانلیله‌ر یاشلاریتی اینگله‌مه‌که‌لر » دیب یازغان تأثراتی مجموعه‌مزده نشر ایتیلگه‌ن ایدیك (1)

بعضی آوروپالی ملتچی وه دموقرات سیاسیله‌رنینگ ده ملیت مسئله‌سینینگ حلنده سونگ غایه اولاراق توشوندیکله‌ری بوکونگی ساویت روسیه‌سنده یاشاغان اسیر ملتله‌رنینگ حالی ایسه ، بوده ملی مسئله‌نینگ حلنده آلغا ایمه‌س ، گیری کیتمه‌ك دیمه‌کدر . بز تورکستانلیله‌ر ساویت روسیه‌سینینگ بزگه تأمین ایتدیگی بو « مختارلق » دان کوبده‌ن واز کیچوب قویغانمز وه هیچ بر ملتگه بوله‌دی « مختارلقی » نی هم ایسته‌مه‌یمز . بز ملیت مسئله‌سینینگ حقیقی مفهومده حلی وه اوزیمز

(1) « یاش تورکستان » نینگ 3-4 سانیغا باقینگز .

اوچون ده بوتون آوروپا ملتله‌رینگه نصیب بولغان مستقل یاشاش [illegible] ایسته‌یمز .

بزچه ملیت مسئله‌سی هیچ حل ایتلمه‌ی قالغان بر یر بارسا او هم روسیه‌در . بوکونگی روسیه‌نینگ بورژولیشیغا سبب بولادرغان اساسی عامللارینگ بریده شو ملتله‌ر مسئله‌سی بولاجاقدر . آوروپادا اقلیتله‌ر مسئله‌سی دیگه‌ن بر مسئله بار بولسا هم روسیه‌ده بو اقلیتله‌ر مسئله‌سیگه کیلگونچه حل ایتیلیشی لازم بولغان بویوك اولکه وه ملتله‌ر مسئله‌سی توره‌در . بوکونگه قدر کوریلگه‌ن تاریخی تجربه‌له‌ر ، ملیت مسئله‌سینینگ بالعموم هر ملتنینگ اوز مقداراتینگه ایگه بولیشی بولیده گنه حل ایتیله آلادرغانینی کورسه‌ته‌در . هیچ بر ملت اوز اوستنده حاکم بولوب کیلگه‌ن بر خلق بیله‌ن اوز مقدراتینی اداره‌ده شریکلك ایته آلمایدر . غایت طبیعی بر نه‌رسه‌در ، که اسیر بولوب ازیلوب کیلگه‌ن بر ملت اوز حقیقی تام معناسنده آزاق ایسته‌یدر . هر بر حاکم ملت افرادی اوچون (کیم بولسا بولسون) باشقاسینینگ اوستنده‌گی حاکمیتنده‌ن کیچیش بر قدر آغیر کیله‌در . اونگچون بولله‌رنینگ ایکیسی بر یرده اوتوروب هر قایدای بر مسئله‌نی ، هر ایکی طرفنی ده راضی ایته‌رلك ، بر روحده حل ایته آلماسلار . بونگچون آنگ مهم شرط حاکم بولوب کیلگه‌ن ملت آدمله‌ریده زورباللق روحینینگ کیتکه‌ن بولیشی کیره‌ك ، که بوده اسیر ملتله‌ر آیریلوب کیتکه‌ندن سونگ کیله‌درگه‌ن بر احوال روحیه‌در .

بزچه ملیت مسئله‌سی بوتون خلقله‌رنینگ اوز ملی مقدراتله‌ریگه حقیقی مفهومده ایگه بولیشلاری بیله‌ن گنه حل ایتیلگه‌ن بولادر . بو توغریده ساویتلار روسیه‌سنده عملده بر آدیم ده آتلمغانلار . بوتون غیر روس ملتله‌ر بو یولده حرکت ایتمه‌که‌له‌ر ؛ روسله‌رده اولی اولدیرمه‌ك اوچون تربیتیب یاتادرلار . طبیعی حقیقت اولدیریله‌مه‌س . دنیانینگ هر تاماندا استقلالینی توغری آلوب کیله‌نده بولغان بو مسئله‌نینگ حرارتینی ساویت ایمپه‌ریه‌سی ده کیچیرمه‌ك مجبوریتنده‌در .

Abdulvahap Kara

روسیه بو جهتدن آگ سوکده قالغان بر یر بولغانی اوچون ارتیق
حرارتی ایشقالارنیڭ بو کوندن کیین کیچیره‌جه‌کلری حرارتکه نسبتا
آرتیغراق بولیا کیره‌ك.

تورکستان ملتچیلیگی نقطهٔ نظریچه تورکستان مسئله‌سی «یالغوز
تورکستان تورکستانلیلاریکیدر» شعاریننیڭ تحققی بله‌نگنه اساسدن
حل ایتیلگه‌ن بولادر. بو کونکی قانلی کوره‌شله‌ر بو مقدس شعارنینگ
تحققی اوچوندر.

رحیم انعام توبه قیلدی

«قزیل تاشکندلی افندیله‌ر» رحیم انعام توبه قیلدی دیب که‌نه
نمایشله‌ر قیلماقدالار. رحیم انعامنیڭ توبه مکتوبی تاشکندده چیقار
دیغان «دوحچه ورلودا وستوکا» غازیتاسینیڭ 30 نجی مای نومرو
سنده باسیلوب چیقدی. بو مکتوبده «جیت بر بورجه کده کیچیرگه‌ن
4 ییللق سورگون حیاتی رحیم انعامنیڭ «ساغلیغینی» وه «شخصی
منفعتی» متفرد ایتگه‌ندن سوڭ اونگه، فرقه وه اونگ مرکز
قومیته‌سی عمومی یولینگ («باش جزیقی»نیڭ) توغریلیغی قناعت
ایدیه‌سنی بیرگه‌نینی» کوره‌میز.

رحیم انعام فرقه بله‌ن آراسی بوزولغاندان سوڭ تورکستاننیڭ
اوزبیك قسمنده هر جهتدن الڭ آرتدا قالغان قاشقادریا ولایتیگه
سورولگه‌ن ایدی. قاشقادریا اینه فرقه وه مرکز قومیته‌سی عمومی
یولینگ تمامیله تطبیق ایتیلیب یته‌گه‌ن بر یردر. تورکستانده فرقه
یولینگ یوره‌گی دیه‌ك بولغان یر اصلاحاتی قاشقادریا ولایتنده
به‌جه‌ریلمه‌گه‌ن. رحیم انعام مه‌نه شو یرده اولتوروب «فرقه‌نینگ
قیشلاقدا سرمایه‌دارلیك کوکینی قوروتیش وه موشتوم زورلار صنفی
تیریش یولده‌گی حرکتله‌ریننیڭ توغری» وه «دروس فرقه‌سینینگ سوسیا
لیزمگه تامان مظفرانه آدیملار ایله کیتمه کده» بولغانیغا قاناعتلانغان.

بوندن توزت ییل ایلگه‌ری رحیم انعام بو سیاستنیڭ مرکزینده
اوتی اوز قولی بله‌ن اوتکه‌زوچیله‌ر ایچنده ایدی. او زمان بو سیا
ستگه قارشو پروتست بیلدیرگه‌ن حتی بو سیاستی تورکستان
دهقانلاری، زحمتکشله‌ری اوچون ضررلی، اولدیروچی دیب
تاپغان ایدی. شو اعتراض اوچونده 4 ییللار سورگونده یوردی.

انعام 4 ییل قاشقادریا وه «عمومی فرقه یولی» جیزیغی خارجنده
قالدی، اوز «ساغلیغینی» یوقالدی، «شخصی منفعتی» متفرد بولدی.
بو آرادا بوندن 4 ییل بورون ضررلی، اولدیروچی تاپدیغی وه
اونگه قارشو کوره‌شدیکی «عمومی فرقه یولی» توغری بولوب
قالدی. رحیم انعام حادثه‌سی که‌بی وقعه‌لر بولشه‌ویك فرقه‌سی
تاریخنده آز کوریلگه‌ن نرسه‌لر ایمه‌س. مینگله‌رچه کیچیك
شخصیتله‌ردن قطع نظر قوممونیست اینته‌رناسیونالی مرکزیلله‌ریسی
زینوویه‌ف، بولشه‌ویك فرقه‌سینینگ «باش نظریاتچیسی» بوخارین
حتی «داهی» ده‌ره‌لك درجه‌ده بولغان رادیك که‌بی شخصیتله‌رده
عمومی فرقه یولدان چیقوب کیتدیله‌ر. بوله‌رنینگ بر قسمی یه‌نه
«فرقه یولی»گه قایتوب کیلدیله‌ر. سورگون حیاتیگه انعامگه
ایمه‌س، زینوویه‌ف، رادیکله‌ر هم چیدی آلمادیلار. اونینگچون،
کیچیگکه‌گه انعامنیڭ وقتیله توکوروب کیتگه‌ن یولیگه قایتادان
کیلیب اولتوریشی بر جه شایان تعجب بر وقعه ایمه‌س.

رحیم انعام فرقه‌سی بله‌ن آراسی بوزولغاندان سوڭ تورکستاننیڭ
که‌تته موفقیتله‌ردن بحث ایته‌در. او بو موفقیتله‌ردن بر نیچه‌سی
کوره‌ستوب یرنده خارجده‌گی (چوقای، شکوری) وه داخلده‌گی
صنفی دوشمانلار بله‌ن کوره‌شنی کوچه‌یتروب تیونی دیگه کیچه‌در.

مه‌ن اوزمنگ، بو کونکی تورکستان خلقی اوستنده زور بله‌ن
حاکمیت سوروب تورگه‌ن هر آدیمدا مستملکه‌چیلك وه حاکم ملت
شوونیزمی کوره‌ستوب، تورکستان خلقی اوچون «تایاق» وه
«قزیلین» (یوغروم)لار حاضرلاب یورگه‌ن یات بر قوتگه کیسکین

Abdulvahap Kara

قارشو بولغانلیغنی آچیق اعلان ایتوب کیتیشنی لازم تاپامەن.

تورکستاندەن روس قزیل اوردوسی چیقوب کیتسین، تورکستان دهقان وە یوموشچیلەرینگە اوز مقدراتلەری وە اوز دولت تشکیلاتلاری حقندە اوز ایستەگلەرینی حر صورتدە سویلەش امکانینی بریلسین. مەن، مصطفی چوقای اوغلی، تورکستان زحمتکش خلقینینگ اوز رأیی، آرزوسی بیلەن قورولغان ادارەگە اوز ایتەگیم بیلەن خدمت ایتیشگە وە بوتون فکرداشلەریمنی بو ادارە اطرافندە برلشتیش اوچون چاقیریشغا حاضرمەن. اگر او زمان تورکستان زحمتکشلەری اوز ملی دولتلەری اوچون ساویت سیستەمینی سایلاسالار مەن دە آنگا قطعی صداقت بیلەن بو حکومتگە خدمت ایتیشگە سوز بیرەمەن.

قفط مەن یورتیمنی باسوب، ایزیب یاتقان، اوزبیکنی اوروب، قازاقنی قیروب، تاجیک، قیرغیز، تورکمەن، تاراجینی تالاب یوروگەن قانخور یات بر قومنینگ دوشمانی بولمای هیچ تورا آلمایمەن.

رحیم انعام وقتیلە اوزینگ «فرقەنینگ یرلیلەشتیریش سیاستینی تنقید ایتو حرکتیگە توشمەگیچی بولغانلیغنی» یاکلش دیب تاپادر. دقت ایتسەگز او تنقیدنینگ اوزینی ایمەس، «تنقید حرکتیگە توشمەگیچی بولغانلیغنی»گە نا توغری تاپادر.

«پراودا ووستوکا» غازیتاسینینگ رحیم انعام توبەنامەسی یازیلغان نومروسینینگ، باش مقالەسندە، توبەندەگیلەرنی اوقیمز:

«یرلی، ملی متخصصلەرنینگ مقدارینی آرتیریش (یعنی یرلیلەشتیریش) پروغرامی محلی شرائط بیلەن اویغون کەلمەیدرگەن درجەدە کینگ. اونی ایشلەب یوزەگە چیقاریش اوچون تطبیق ایتیلگەن مەتود ایسە اساسدەن یرلیلەرگە قارشو.»

بوتون اوزبیک، قازاق، تورکمەن، قیرغیز ملی فرقە قومیتەلەری وە اولارنینگ باشیدا تورگەن موسقوا قاراوولی — اورتا آسیا بیوروسی — یالغز اورتا حاللی دهقانلارگە ایمەس، یاردلی

دهقانلارنینگ هەم قاراشینی یالنگیلەشدە، یاکلشقاللقلارینی تصدیق ایتیب اوزلەرینی سیاسی ماسقارا قیلیب اوتورویدرلەر. رحیم انعام ایسە «ساغلیغدان» وە اوز «شخصی منفعتی»نینگ ضرر کوریگەندەن شکایت ایتوب اوزاق سورگون یرنی قاشقادریادە اوتوروب، شو احمق ماسقارا سیاستی اوچون «مظفر» فرقەسنی تبریکلەب یوردەدر.

رحیم انعامنینگ توبە مکتوبی «پراودا ووستوکا» غازیتاسی ادارەسنی، یعنی اورتا آسیا بیوروسینی جودە سویونتروب، انعامدەن واشی قیلوب یوبارغان.

او غازیتا: «رحیم انعام، سعد وقاص وە صادقلار چیقشلارینینگ، چوقای‌غا بر قانچا خیاللار توغدیروب بیرگەنلیکلەری وە اونینگ بو چیقشلارنی بر قانچا کەتتە پرویلەملەر چیقاریش اوچون فائدالانغانی هیچ کیم اوچون یاشیرین ایمەس. قومونیزم فرقەسینینگ رهبرلیگی آستیدا کیتمەکدە بولغان پرولەتاریات، کوچلی پرولەتار حرکتی سوسیالیزم قورولوشی یولیداگی بوتون مانعلارنی ییقیب، ایزیب چوقایلارنینگ بوتون خیاللارینی یقماقغا طرف کیتمەکدەدر» دیەدر.

طبیعی مەن انعامنینگ چیقیشینی استفادە ایتدیم. فقط اونی هیچ بر قاندای کەتتە پرویلەم بیلەن باغلامادیم وە اوندەن هیچ بر تورلو خیال هەم چیقارمادیم. بزنینگ امید وە پلانلاریمز (بولشەویکلەرچە خیال) هیچ بر آیریم قومونیستلەرنینگ چیقیشیغا، نە قدر مهم بولسا هەم، باغلی ایمەسدر. او موسقوا حاکمینینگ تورکستاندە کون کوندەن آرتیق اوچرەشمەکدە بولغان «ملی مقاومت»نینگ اوسیشندەدر. بو حقیقتنی بولشەویکلەرنینگ اوزلەری هەم انکار ایتەمەیدرلەر. تورکستان غازیتالارینی تعقیب ایتسەگز هەر آیدیدا ملتچیلیکنینگ اوسیشی درجەسنی کورسەتەدرگەن مثاللەردەن اولوغ‌جەسیگە اوچرەیسز.

حالتا «شخصی منفعتی» متضرر بولغان انعام ایسە تورت یل ایلگەری تاشلاب کیتدیگی «فرقە یولی»گە قایتوب کیلدی. لاکن بونگە قارشو اولوغرجە انعاملار فرقە قاتارلارینی تاشلاب چیقوب

کیتدیلەر وە کینە یانوبدرلەر. طبیعی، توركستاننینگ ملی منافعی
نقطهٔ نظردەن بەعدە گورەراق یاشلارنینگ فرقە قولا آستیدان چیقوب
کیتیشی فائدەلیراق بولور ایدی. انعام کەبی روحاً وە جسماً چوروب،
خاستالانوب قالغانلارنینک چیدی آلای قایتوب کیتیشی بزنینگ امیدمزگە
وە یورتمزنینگ استقبالی، قوتولوشی یولندا بولغان غایە وە حر-
کتمزگە ذرە قدر تأثیر ایتمەیدر.

م.چ.

ایسکەرمە: یەگی کە اوز یولینی تاشلاب فرقە یولیگە کیلگەن
رحیم انعامگە اورتا آسیا بیوروسی خائنانە بر وظیفە تکلیف ایتەدر.
«پراودا ووستوکا» غازیتاسی انعامگە آتاب یازغان مدحیەسی سوڭندە
اونگە جاقیمچیلق قیلیشنی، یعنی بوکونگەچە فرقە علیهندە گی فکر-
لەری آچیلمای قالغان ایسکی فکرداشلارینی آجیب بیریشنی تکلیف
ایتەدر. انعام تسلیم بولغان بر کیشی. او ایندی قایتا آلماس. اوزینی
تسلیم ایتکەنی کەبی کیچەگی فکرداشلارینی هم ساتیشغا مجبور
بولاجق. مانە «فرقە خط حرکتی» کە یوریشنینگ منطقی دە
بوندەن گنە عبارتدر.

م. چ.

سعدالله قاسیم محاکمەسی

«هافتا» لاردەنبیری سمرقندە بر قانچا «ساویت حکومتی دوشمان-
لاری» محاکمە ایتلمەکدەدر. بو تیسکەریچی عیدالر کیملەردر؟

1 - اوزبکستان عالی محکمەسینینگ بوروننی رئیسی سعدالله قاسیم
2 - شو محکمەنینگ بوروننی مدعی عمومیسی (پراکورور) بدر-
الدین شریف،
3 - تاشکند خلق محکمەسی رئیسی میرساعت ذاکر،
4 - میرزاچولا خلق حاکمی ابراهیم خوجا،
5 - تاشکندلی بر بای نصرالدین علیم،
6 - تاشکندلی سوداگەرلەردەن اکبر سینجانلار.

یاشداگی توروت مأمورنینگ گناهلاری «عمومی فرقە یولینی»
سوگمی ایکی عیبلەنگ منسوب اولدوقلاری دوشمان سینیفنگ
فائدەسیگە یوروب یوبارغانلاریدر.

ساویت محکمەلەرندە پروواقاتور شاهدلەردەن کینگ سورتدە
استفادە ایتمەک کەبی چرکین بر خصوصیت بار.

سمرقند محاکمەسندەدە بوندای پروواقاتور شاهدلەرنینگ هیچ
بر کەمچیلگی کورولمەدی. بولاردەن بیریسی «بانی گناهکار»
سعدالله قاسیمنینگ بوتون «گناهلارینی» برابر قیلغان وە حالا
حاضردە تاشکند دائرەسی محکمەسینینگ رئیسی عیسی محمد اوغلی
دیگەن بر کیشیدر. طبیعی اونینگ بو کونگی توتوب اوتورگەن یری-
دە پروواقاتورلیغی اوچون آلغان مکافاتیدان باشقا بر نەرسە ایمەس.
شونینگ کەبی ساتقین، پروواقاتورلاردان قابل، اسحاق قاری
شمسی، عابد سعید وە باشقالار اصلاحلەرینی ساتیب، قاتارلاشوب
مکافات کوتوب توردیلەر. محاکمە حقندە تاشکند وە سمرقند
غازیتالارینگ بیرگەن معلوماتلەریگە قاراغاندا اوللەر اوزلەرینگدە
معیوبلەر بلەن برابر 1918-1922 نچی یللەردە منسوب بولوندقلاری
«محلی تورکچی» وە «پان اسلامیست» تشکیلاتلەریگەچە آچوب
بیرمە کلە ایندیلك ساتقینلق، پروواقاتورلق وظیفەلەرینی کمال صداقت
بلەن بیریگە یتیرگەنلەر.

سعدالله قاسیمنینگ «پان تورکیستلك» بلەن اوستیگە توشکەن
«گناهنگ» سیاسی درجەسنی اونگە عیب قیلوب آیتلغان تونبدەگی
بر نقطە جودە یاخشی ایضاح ایتەدر: «او، سعدالله، بر کرە، تصادفاً
ایسکی تاشکنددە تورکستان مختاریت حکومتی اعضالەرندەن وە
تیسکەریچی مصطفی چوقای اوغلی‌نینگ فکرداشی عبیدالله خواجە-
نینگ هم بولوندیغی بر «کیپ» کە اشتراک ایتوب قالغان، ایکەن
(روسچە «پراودا ووستوکا» 30. IV. 3).

پروواقاتورلارنینگ محکمەدەگی شهادتلەری «چوقای وە باشقا-

لارنینگ معنوی رهبرلیگی آستیدا بولغان باسماچیلیقنینگ اقتصادی وه سیاسی حقده‌ن محروم ایتیلگه‌ن تورکستان بورژوآزیسینینگ عمومی عکس‌الانقلابی حرکتی بولغانلیغی، قایتادان اثبات وه تأکید ایتیلگه‌ن بولغان. («قیزیل اوزبکستان»، 30. IV. 29)

مه‌ن بو یه‌رده تورکستان باسماچیلیق حرکاتینینگ چیقیشی وه اونینگ اجتماعی اساسلاری اوستیده تاریخیشوب اوتورمه‌یمه‌ن. چونکه بو حرکاتینینگ عموم تورکستان خلقینینگ ساویت علیهدارلیغی چیقیشی بولغانلیغینی ساویت منبع‌لاری کره‌لر بیله‌ن تصدیق ایتیب اوتوره‌درلار. بو یه‌رده بیزنینگ نظر دقتیمیزنی، بولشه‌ویزمنینگ اینگ کوپ وضعیتگه حاکم بولغان بر دوره‌ده آلغا سورگه‌ن اینگ مهم اثرلاریده‌ن بولغان «پان تورکیزم» وه «پان اسلامیزم» له‌رنینگ بوکون ساویت محکمه‌سی قارشوسیدا بر اولاره‌نینگ گاهی گه‌ی چیقاریلوب قویولیشی، جلب ایته‌دیر.

محکمه ضبطه‌لارینده انور، جمال پاشا وه عمومیتله تورک ضابطله‌رینینگ اسملاری کوپ گه کورولادیر. همده «پان تورکیزم»، «پان اسلامیزم»لی، عموم شرقده، آیینیقسا روسیه بویوندروقیداغی تورک اولکه‌لارینده، ساویت حکومتیگه قارشو قورولغان بر پلان کوره‌سه‌تیب، بو پلاننی شو تورک ضابطلارینینگ اویلاب چیقارغان باشیرین تدبیره‌سی قیلوب گه کورسه‌تمه‌کچی بولادیلار.

بو قاندای اینگی یوزلیلک!!!

بو بر اوغری یاخود بر قاراچینینگ شخصی مالکنینگ امنیتیده‌ن وه یا ده ساتقین بر فاحشه‌نینگ خاتون اخلاقیده‌ن بحث ایتیشیده‌ن فرقسیزدیر.

آولیجه تورکستانده عمومیتله ساویتلار تحت اداره‌سینده بولغان تورکلار آراسیدا چیققان «پان تورکیزم»، توغریسیده بر ایضاحات بیروب کیتیش کیره‌ک. بو تاماندا چیققان «پان تورکیزم»، بالعموم روسیه داخلینده‌گی همده قاسپی دکزینینگ او طرفیده‌گی تورک-

کله‌رنی تویلاش فکریدن گه عبارت بولغان. بو مسئله 1910 نچی ییلی یازینده تاشکندده تویلاغان «مسلمان قومونیست تشکیلاتلاری» قورولتاییده تویلانغان ایدی. قیزیل موسقوا آکه‌تلارینینگ تأثیری آستیدا بولغان بو قورولتای، «تورک اوروغلارینینگ تاتار، باشقیرد، قیرغیز، قازاق، اوزبک، تورکمه‌ن وه باشقالاریدا بولونتلارینی یتریب، اولارنینگ هه‌مه‌سینی تاریخی عمومی «تورک» اسمی بیله‌ن ساویت روسیه‌نینگ حمایه‌سی آستیدا بولغان تورکستان سوسیالیست ساویت جمهوریتی بایراغی آستیغا تویلاش» قرارینی بیرگه‌ن ایدی. بر آز کوچ‌قواتلارینی تویلاغاندان سونگ، بولشه‌ویکلر باشلادقلاری بو «پان تورکیزم» اوییونینگ تهلکه‌سینی کوروب قالدیلاریدا حتی ملی وه اقتصادی جهتله‌ریده‌ن بر بولغان تورکستاننینگ اوزینی بر قانچا «مستقل قبیله» جمهوریتله‌رگه آییرا باشلادیلار. طبیعی بو سوگگی حرکت هیچ بر صورت بیله‌ن بولشه‌ویکله‌رنینگ ایلیک «قهرمانلیق» ییللارینده ایتدیکله‌ری «اویون‌له‌رنینگ» مسئولیتی آزالتالمایدر.

ایندی «پان اسلامیزم»گه کیچه‌مه‌ن. بو مسئله‌ده ساویتله‌رنینگ مسئولیتی یه‌نه‌ده کاتتاراق. شو باشداناق بر نیچه مهم اسملارنی کوره‌سه‌توب کیتمه‌کچی بولامه‌ن. ساویت مرکزینینگ تورکستانده‌گی برنچی وکیلی اوزینی «پان اسلامیست» تانیتیب یورگه‌ن عارف کله‌وله‌یه‌ف ایدی. بو کیشی تورکستانده یوروتدیکی ساویت پروپاغانداسینی همیشه قرآنگه اساسلاندیروب یوروتکه‌نی گه‌ی «بو لنین وه استالین» نینگ سوزلاریگه سویگه‌نوب ساویت روسیه‌سینینگ بوتون مسلمانلارنینگ اینگلیز ایمپریالیزمیگه قارشو کوره‌شله‌ریده وه اولارنینگ اوز آرا بیرله‌شیشله‌ریگه یاردم ایته‌جه‌گینی پروپاغاندا ایته‌ر ایدی.

مه‌نه هندستان «پان اسلامیستی»، مولوی محمد برکت‌الله، موسقوا قومیسارلار شوراسیگه «عموم مسلمان خلقلارینینگ منفعتی» حقده لایحه تقدیم ایتگه‌ن شو مولوی برکت‌الله ایمه‌سمی ایدی؟

مولوی طرفیدن امضالانوب تاشکنددەکی «اشتراکیون» غازیتاسیدە
چیققان پاتامە «پان اسلامیزم» بولماسدان نیمە ایدی؟ بولشەویك
انقلابیگەچە قایزەر ویلهەلمنگ افغانستاندەکی «پان اسلامیزم» وکیلی
بولغان شو مولوینی قومونیست اینترناسیونالینگ وکیلی سایلاش شو
پان اسلامیستلك شرق اوچون ایمەسمی؟ 1919 نچی یل موسقوادەن
توركستانگە جونەگەن «قیزیل شرق» واغونی ایچیدەکی هیئت
«پان اسلامیستلك» پروپاغانداسی یوروتمەدیمی؟ سعدالله قاسیم
محاکمەسیدەدە اسمی کیچیەکدە بولغان موسی بیگی شو واغوندا
کی هیئتنگ أڭ مهم بر شخصیتی ایمەسمی ایدی؟

انور، جمال پاشالار وە باشقا تورك ضابطلاری روسیەگە وە
قسماً تورکستانگە قالای کیلوب قالدیلار؟ اولەری ساویت حکو-
متینگ اوزی چاقیرمادیمی؟ 1920 نچی یلی باکودە توپلانغان
«شرق خلقلەری قورولتاییدە»گی انور پاشانگ «مراکش، جزائر،
تونس، طرابلس، مصر، عربستان وە هندستان انقلابچی تشکیلاتلە-
ری نامیدەن» بولغان مانداتینی زینوویف بیلەن استالیندەن باشقا کیم
بیرەگەن ایدی؟ موسقوا یولی بیلەن او یردە تشکیل ایتیلگەن یو-
قاریدا سویلەنگەن «مسلمان اولکەلەری انقلابچی تشکیلاتلەری»
«پان اسلامیزم»دەن باشقا قاندای بر غایە تعقیب ایتەر ایدی؟ انور
پاشا بولەرنی «پان اسلامیزم»دان باشقا قاندای بر غایە بایراغی
آستیدا توپلی آلار ایدی؟

ساویت دولت نشریاتی ناماییدان چیقاریلغان «یەنگی تورکیە
یولی، نام کتابدە، غازی مصطفی کمال خاطرەلەرینگ «باشلانغیچ»ی-
ندە، بولشەویك پروفسورلاریدان غ. گرازین «پان اسلامیزم»
حرکتینی یورگیزمەك اوچون 1910-1918 نچی یللەردە تورکستاندە
کوب پروپاغاندا «ادبیاتی»نگ تارالغانینی تصدیق ایتمەکدەدر.
(«باشلانغیچ»نگ 30 نچی صحیفەسیگە باقنگز)

آفغانستان اوردوسی اصلاحاتچیسی سفتی تاشیغان جمال پاشا

قاندای قیلوب آفغانستانگە باروب چیقدی؟ اونگە تاشکنددەن کو-
شیگەچە مخصوص واغون حاضرلاب بیرگەن ساویت حکومتینگ
اوزی ایمەسمی ایدی؟ مەن 1922 نچی یلی آوروپادا جمال پاشا
بیلەن کوروشکەنیمنی بو کونگیچە ایسلەیمەن. او کشی او زمان
هم ساویت حکومتینگ «مشغولی» سوزلەری بیلەن مست بولوب،
روس بولشەویکلەری بیلەن مسلمان دنیاسینگ بیرلەشکەن قوللەری
هندستاندە اینگلیز ایمپریالیزمنی ییقادی، دیگەن امیدلەردە یورەر
ایدی.

مەن وقتیلە شو محلی «پان تورکیزم» وە عالمشمول «پان اسلا-
میزم» پلانلارینگ مؤسسلەری بولغان موسقوا پروواقاتورلاری او-
یون قیلوب اوز توزاقلارینغا توشیروب آلدقلاری بر نیچە اعمیتسز
قوغورچاقلارنی شو عیب بیلەن محاکمە ایتمەکدەدرلەر.

بر زمانلەر موسقوانگ اوز سوزی وە تعلیماتی بیلەن جمال، انور
پاشالارنگ بایراغی آستیغا سوروکلەنگەن «اویونچاقلار»، بوکون
«ساویت حکومتینگ دوشمانلاری» بولوب قالغانلاری کەبی، روس
بولشەویکلەرینگ سوزلەریگە احمقچەسیگە ایشانلاری یوزیدەن
بوکون اوزلەری اولوم جزاسی قارشوسیدا تورمەقدەلەر.

سعدالله قاسیم «تیشکەریچی مصطفی چوقای»نگ بر فکرداشی
بیلەن بر کەبدە اولتوروب قالوب عفو ایتیلمەس بر گناە قیلغان. مەنە
سزگە مەنم قولیمدا دیولداش، چیچەرین، قاراخان وە مادام قارا-
خان کەبی مسئول «باشلوقلارنگ» انور بیلەن برابر آلدیرغان
رسملەری!!

قاسیملار ساویت حکومتینگ یولی بیلەن توروشقان وە اونگ
قاراماغیدا بولغان «پان اسلامیزم» وە یادە ساویت آگەنتلەرینگ
میدانگە چیقاردیقلاری محلی «تورکچیلك» حرکتلەریگە اشتراکلك
(اگردە اولار حقیقتاً بو تشکیلاتلەرغا اشتراك ایتکەن بولسالار)
«ساویت حکومتیگە ضد دوشمانلق» بولوب قالغانی بیلمەیدرلەرا

Abdulvahap Kara

بونی یالغوز موسقوا بولشەویکلەری وە اولەرنینگ یالاقچی پرووا-
قاتور آگەنتلەری شاهدلاری کە یلەدرلەر.

تورکستاندە ملی سیاستنینگ منفی استقامتی یوزیندەن سویلە-
یدرلەر. اگر سز ساویت مرکزی اجراقومینینگ 4نچی سەسسی-
یە ضبطەلەرینی کوزدەن کیچیرسەگز درحال تورکستاندە پرولەتار
دیکتاتوراسینینگ روس پرولەتاری دیکتاتورلیغی ایکەنلیکی قناعتینگە
کیلەسز. تورکستان مطبوعاتینگە بر کوز سالساگز، «بوخارا ایش
قومونالی کبی یرلەردە روس ایشچیلەرینینگ یرلی ایشچیلەرنی
اوروب، یوق کەتتی [یراودا ووستوکا]»، «قزیل بیرق»، تاش کوموور
اوجاقلاریندا روس ایشچیلەرینینگ باشلیقلاری یورتلەرنینگ ایشیکیدە
دانەلکگە رعایت ایتمەگەن اورتاقلار تاجیک ایشچیلەرنی یاتشایدو-
غان یورتنگە یوبارلادلار» دیگەن یازولارنی کورەسز. تورکستان
غازیتالارینی بر آزدە آچساگز، تورکستان-سبیر تیمر یولینینگ
137 کیلومیترەلک شمالی قسمندە، تاشکند تیمر یولینینگ آریس
استاسیوندا، آقتوبا وە سەمەی ایش یورتلەرندە بولغانی کبی
یرلی ایشچیلەرنینگ تایاقلانوب یورگەنینی ایمەس، بەلکە ایلگەری
کیتوب فرقە اوزەکلەرینینگ رهبرلکی آستندا یرلی خلق اوچون
یوغروم (قیرغین) ترتیب ایتلەدکە بولغانینی کورەسز.

تورکستاندە قاچان وە قای وقت «ملی سیاست»کە رعایت
ایتلدی!

ساویت حکومتی «ملی سیاستی»نینگ اوزی باشدان باشقا ملی
ایزیش سیاستی ایمەسمی! تورکستاندەگی «ملی جمهوریتلەر»، دیگەن
آتاملار ساویت مطبوعاتینینگ اوز اعترافیگە قاراغاندا هم «اوستی
یالتراق ایچی قالتراق»، بوش، معناسز سوزلەردەن گە عبارتدر.
«مستملکەچی» روس پرولەتاری تورکستان خلقینی ایشنە کەینچە
اوروب قیروب هایداب یورمەکچی بولادر.

بوکونکی میوەلەر کورسیبیدە، نە قدر گناهکار بولسالار

هم سعدالله قاسیم، بدرالدین شریف وە باشقالار ایمەس «پان تور-
کیزم»، «پان اسلامیزم» کبی یالانلارنی اویدرون قیلوب، حقیقەدە،
یوغروملار بلەن مشغول بولغان دنیا مقیاسندەگی شارلاتان پرووا-
تورلارنینگ اوتوریشلاری کیرەک ایدی.

سمرقنددەگی محاکمە، قوللەکتیفلاشدیریش سیاستی یوزیدەن
توقمان تارشیلیقلاردان تورکستان خلق کتلەسینینگ نظرینی اوزاقلا-
شدروب توریش اوچون چقاریلغان بر قومیدیادانگە عبارتدر.

ایکی ییل بوندەن ایلگەری سوغاریش خوجالیغی ادارەسی
باشلوقلارینینگ بویوک مقیاسدە اوغورلق وە ناتوغری پروپەکلەر
توزیش یوزیدەن محاکمەلەری بولغان ایدی. بو پروپەکتلەرنینگ
بریسی قاسپی دگزندەگی «حسن قولی کورفزی سوینینگ توزینی
یوقاتیب، طاتلی سوغا ئەیلەندرمەک» حقندە ایدی. بو یولدا میلیو-
نلارچا آقچا جقیم قیلندی.

سمرقند محاکمەسندە، اینە بولشەویکلەر، امیر ممکن اینە،
اقلاس ساویت مرکزینینگ اوزبکستان عدلیە کومیسرینی کەتازالاشی
وظیفە قیلوب آلغانلار. بو مسئلە دیمەک بولشەویکلەرنینگ ملی سیاست
مسئلەسی آیریم قسملەرینی تازالاش حرکتلەری بلەن تازالانارلق
درجەدەگە افلاسلانغان ایمەس. اونینگ اساسدەن حل ایتلیشی
اوچون بوتون ساویت دگرینینگ قورولیشی کیرەک.
مدە نوتندەگی آڭ مهم مسئلە بودر.

مچ.

<u>قوشیمچا</u>: بو مقالە یازیلوب بولغاندان سونگ سعدالله قاسیم،
بدرالدین شریف وە باشقالارنینگ اولوم جزاسیگە توتیلگەنلیکەری
خبری کیلدی. بو مناسبتیلە توبەندە بە بە بر ایچە سوز یازوب اوتەکچی
بولامز:

بو یردە هەمەدەن آول تاشکندلی روس آدوقاتلاریندان اسپیریدو-
نوف (Spiridonow) نینگ ایچین بو محاکمەگە قوشیلغانینی قید ایتوب
کیتیش کیرەک. بو یالغز موسقوا بولشەویکلەرنینگ بو محاکمەنینگ

تورکستان خلقیگه (آیتوفا اوزبیکستانگه) ملی قارشولقدا بولغانلیگی
آچیق کورسه‌توب قویادرغان منظره‌سی بیکنیش. روس وه تورکستانلی
«تیسکه‌ریچیلارنینگ» بر ایکه‌لیکله‌ری تسوریقی بیریش اوچون قیلغان
بر اویونلاری گینه‌دیر. مه‌ن بوتکلا اسیربدوروفنینگ گناهسز ایکه‌ن-
لیگینی سویله‌مه‌ک ایسته‌مه‌یمه‌ن. یه‌لکی اونینگ وه مینگله‌رچه ساویت
دوشمانلاری قتاریدا پرولتار دیکتاتورلیغیگه قارشو حرکتله‌ری بولغاندیر.
فقط بو یه‌رده اونینگ نه اوچون بو محاکمه‌گه کیریتیلگه‌نیگی قیسقاچا گینه
سویله‌مه‌کچی بولامه‌ن.

سمرقند محاکمه‌سی، دیدیگیم کیبی، موسقوا مرکزی وه اورتا آسیا
بیوروسینینگ قولخوز سیاستی تطبیقاتی بیله‌ن تورکستانده قفیر یه‌رلی خلق
منفعتیگه قارشو قیلغان خیانتله‌ردن تورکستان خلق کتله‌سی نظر دقتی
اوزاقلاشتیرماق اوچون اویلاب چیقاریلغان بر اویناش ایدی. تورکستانده‌گی
بو بولشه‌ویک خیانت، تالانلارینینگ درجه‌سی تعیین ایتمه‌ک اوچون
اورتا آسیا بیوروسی وه ملی فرقه مرکزله‌رینینگ قرارله‌رینی گینه کوزده‌ن
کیچیریش یه‌ته‌دیر.

بو سمرقند محاکمه‌سی ساویت سیاستینینگ تورکستان خلقیگه ملی
دوشمانلیق یوزینی بر آزده آچوب یه‌ردی.

موسقوا بولشه‌ویکله‌ری تورکستانده یه‌رلی خلق منفعتیگه قارشو
قاسیم شریفله‌ردن کوب آرتیق خیانتله‌ر قیلغانلار وه قیلوب اوتوره‌درله‌ر.
شو نقطه‌ده بونده‌ن ایکی ییل آول تاشکنده بولوب اوتکه‌ن سوخوجالی
اداره‌سی باشلوقلاری محاکمه‌سینی ایسله‌یمه‌ن. قارالانغانلارنینگ بوتونیسی
«آوروپالی» (روس) اورتاقلار ایدی. اولله‌ر میلیونلارچا خزینه
پولینی اوغرلاش، تورکمه‌ن ایشچیله‌رینی کملتکه‌ش، حکومتنی آلداش
کیبی عمله‌ر قیلغانلار ایدی. حتی اینگ مشهور ساویت متخصصله‌ریده‌ن
پروفه‌سور ریزه‌ن‌کامیف Riesenkampf نینگ اجنبی سرمایه‌دارله‌ری
بیله‌ن مناسبتده بولوب، تورکستان سوغاریش ایشله‌رینی اجنبی سرمایه-
دارله‌ریگه خطایده‌گی اجنبی امتیازله‌ریده‌ن‌ده آغیر زاق شرطله‌ر بیله‌ن

یه‌ریش پلانلاری توزوب یورگیزگه‌نلیگی آچیلغان ایدی. مه‌نه شو ریزه‌ن-
کامیف مسئولیتگه هه‌م تارتیلمادی.

بز یه‌نه اوزبیکستانده یه‌ر اصلاحاتی کیچیریله‌ر ایکه‌ن میلیونلارچا
خلق وه دولت پولینینگ اوغورلانغانلیغینی بیله‌میز. بونده‌ن باشقا
«موشتومزورلارنینگ» یه‌رینی اوزیگه قالدیریش اوچون حسابسز،
سنه‌دسز آلینغان رشوتله‌ر سانسیز. بو رذالتله‌رنینگ هه‌مه‌سی سوچیله‌ر
محاکمه‌سی اثناسینده آچیلغان ایدی. موسقوا بولشه‌ویکله‌ری بوله‌رنینگ
هه‌مه‌سینی یاپوب کیتدیله‌ر. بو یه‌ر اصلاحاتی ایشله‌رینده‌گی آچیلوب
کیتگه‌ن خیانتله‌رنینگ ایگه‌له‌ری مسئولیتگه هه‌م تارتیلمادیلار. یه‌ر
اصلاحات اداره‌سینینگ باشیدا پروخوروف اسمینده بریسی توره‌ر ایدی.

ساویت حکومتینینگ اوز سیاستی بیله‌ن حاضرلانوب 1918-1922
ییلله‌رده اوتوب کیتگه‌ن مسئله‌له‌ر اوچون قاسیم وه شریفله‌رینی 30 نچی
ییلده محاکمه ایتوب اوتوره‌درله‌ر. بو حال تورکستانلیله‌رنی شونده‌ی
سوراقلار قارشوسیندا قالدیرادیر: نه اوچون میلیونلاب خلق وه دولت
پولینی اوغورلاغان، تورکمه‌ن ایشچیله‌رینی اوروب، دولتنی آلداب
یورگه‌ن سوچیله‌رنی آتمادیلار؟ نه اوچون میلیونلارچا اوغورلیق
قیلغان، «فرقه پولینی» توغری یوروتمه‌گه‌ن، یوقسول دهقانلارغا قارشو
موشتومزورلارنی یاقلاغان یه‌ر اصلاحاتی خیانتکه‌رله‌رینی مسئولیتگه
هه‌م تارتمادیلار؟

بز بو یه‌رده سعدالله قاسیملی یاقلامایمیز. اگر اونگه وه یولداشله‌ریگه
سمرقند محاکمه‌سینده یوکله‌تیلگه‌ن گناهله‌ر توغری ایسه اوللار اینگ
آغیر جزاگه مستحقدرله‌ر. فقط بز بو یه‌رده یالغوز شونی گینه قید ایتوب
کیتمه‌کچی بولامز، که قاسیملاردان اون تایقر آرتیق خیانتله‌ر قیلغان
آداملار «تورکستانلی» بولمیش یه‌ریده آوروپالی اسمی آلغانلاری اوچونگینه
جزالاندیریلماسدان یوره‌درله‌ر.

ج. م.

Abdulvahap Kara

ملی بلەرمەنلەر یتیشدیریش سیاستی

«یورتیمز روسلەر بلەن تولدیریلەگەندر ...» (عمیر علی اوغلی وعبدلامەسمەسن)

ساویت دوسیەسی سایلاشتریش بلاتینگ بو کونکی قاراشەری وە عمومیلە یش یللق بلاتنگ اینکە آشیریلیشی ملی تورکستانگ کیلەجەگی اوچون سردلی وە یورتمزنگ بو کونکی حرثی. تەخنیکی حاضرلیقی نقطۀ نظرندەن امکانسز ایکەنلیگینی بز «یاش تورکستان» صحیفەلریندە کوپدەن یازغان ایدک. بو ایشلرنی کورەرلک تەخنیکی قوت ایندیلک بزدە یوق. ساویت حکومتی‌دە بوندای توتنگ یرلی خلقدەن یتیشتیکە بوتون کوچی بلەن مانع بولوب، بوندای یر-لەرنی روس هنرمندلەری بلەن تولدیریشگە بار هنرینی ایشلەتوب یاتادر. آزوب یازوب بر یرلی هنرمند یتیشوب قالسا اونی‌دە «تو-بەندەن یوقاریغا کوتەرو» بهانەسی بلەن تیز کە عمومی سیاسی ایشلەر-گە سایلاب یوباریشغا حرکت ایتەدرلەردە. آز وقتدەن سونگ اونی هایداب یوباریشغا تریشەدرلەر. بر کە اوزبیک تیمیر یول کوندوقتوری مؤمین اوغلی‌نگ باشدان کیچکەن حادثە جودە عبرت آمیز بر وقعەدر. «قیزیل اوزبکستان» (29.IV.30) نگ یازوویگە قاراغاندا کوندوقتور مؤمین اوغلی «توبەندەن یوقاریغا کوتەریلب» قرغانە دائرەسی مالی مفتیشلیگی اوچون سایلانوب یوبارلادر. تیزدەن بو مالی ادارەنگ مفتشلک شعبەسی ییکیتیلەدر. مؤمین اوغلی‌نی نیمە قیلماقچیلار؟ اوقروغ مالیە ادارەسی باشلوغی شامیشوف جودە آسان-گە حل ایتوب قویادر. او مؤمین اوغلی‌گە سالیقنی تولی آلماغان آداملاردان تویلانغان ایتەکلەرلی بازارغا آپاروب ساتیشنی بویورەدر. مؤمین اوغلی اعتراض ایتە، شامیشوف: «بیرەلەردە کوب یوروب کوردینگ، ایندی بر آزدا اوزینگنگ آتا‌بابالاڭ اورگەنگەن ایشە-کدە هم یوروب کور» دیگەن.

اوزبیکدەن چیققان یالغوز کوندوقتورنی تیمیر یول واغو-

نلاریدان ایتەکگە توشوروب قویش، تورکستاندەگی روس بولشە-ویکلەری ملی سیاستینگ آڭ آیدین بر کوروشیدر.

صنایعلاشتریش وە بیش یللق بلاتنگ اینکە آشیشی اوچون تەخنیکی قوتلەرگە احتیاج بار، «ملی جمهوریت» دیلگەنلەری دائرە-لردە بو تەخنیکی قوتنگ هیچ بولماغاندا کوبی یرلی خلقدەن بولیشی کیرەك.

ایندی کوریلیك ساویتلارنگ یورتمزدە بو بلەرمەنلەرنی حاضرلاش بلانلاری نیمەلەر کورسەتەدر.

بز شو نقطەدە تحصیل اوچون آلمانیاغا کیلگەن تورکستان اوقوچیلاری حقندە یوریتکەن وحشیانە سیاستنی ذکر ایتمەسدەن اوتە آلمایمز. اولەرنگ دیەرلك بوتونیسی ساویت ستەپەندیالاری بولغانی کەبی اوقوشلارینی بتر گەچەدە یورتگە قایتوب ساویتلار تور-کستانیگە آڭ لویال بر سورتدە خدمت ایتیشنی توشونوب یورەدلەر ایدی. تورکستاندە باسماچیلق حرکاتی باتیریلماغاندن سوگرەیاق ساویت حکومتی بو اوقوچیلارنی هر جهتدەن سیقیشترە باشلادی. کوبلەری یورتگە قایتاریلوب یوباریلدیلار. بر قسمی اوقوشلارینی بتیریش امیدی بلەن تورکیەگە قاچوب کیتدیلەر. آلمانیادا قالغان کیچیککە بر قسم بولسا یوز توزلو آغیرلیقلار بلەن اوقولارینی دوام ایتدیروب تورەدرلەر. آمان ایسەن اوقوشینی بیترە آلوب یور-تگە ایش باشیغا قایتقانلارنگ ایسە بعضیلەری سورگوندە یورەدر، بعضیلەری تورمەدە اوتورەدر. بو بیچارەلەرنگ یرلی خلقدەن یتیشکەن بولوب ایوانوف، شەباتوفلەردان بریسینگ یرینی توتە آلورلق قابلیتدە بولغانلاریدان باشقا گناهلاری کورونمەیدر.

عالی مکتبدەن سورگون وە تورمەگە، تیمیر یول واغونلار-ندان «اورگەنیلگەن» ایشەککە... مانە ساویت حکومتینگ تور-کستاندە «ملی بلەرمەنلەر» یتیشدیریش سیاستی!

Abdulvahap Kara

بو سوراغننگ جوابی مانه توبه‌نده‌گیله‌ردن عبارتدر :

زراعت خوجالقلاری ساحه‌سنده‌کی بیله‌رمه‌نله‌ر که‌مچیلیکینی شونده‌ی قیلوب تولدیرمه‌کچی بولادرلار :

1 ـ اتفاق، توغریسی ایتکه‌نده روسیه، عالی زراعت مکتبله‌رنده‌کی طلبه‌له‌ردن 1.500 کشینی شرطله‌ش

2 ـ مرکزده‌ن (دیمه‌ك روسیه‌ده‌ن) 500 بیله‌رمه‌ن چاقریش

3 ـ تیشده‌ن 50 بیله‌رمه‌ن چاقریش .

باشقا سوز بیلن ایتکه‌نده، تورکستانگ بر قسمیگه یالغوز زراعت خوجالقلاری اوچون 2 میگده‌ن آرتیق عالی تحصیلی یاتلار کیتریله‌در .

اورتا تحصیلی بیله‌رمه‌نله‌رگه کیلگه‌نده، اتفاق (روسیه) ته‌خنی-قومله‌رنده‌ن 1.000 طلبه‌نی شرطله‌ش وه مرکزده‌ن (تاقین روسیه‌ده‌ن) 300 بیله‌رمه‌ن چاقریش کورسه‌تیله‌در .

لازم تاپیلغان 2.500 صنایع مهندسله‌رنده‌ن 1.300 طلبه‌نی اتفاق عالی مکتبله‌رنده شرطله‌ش : مرکزده‌ن (روسیه‌ده‌ن) 600 بیله‌رمه‌ن چاقریش : خارجده‌ن 100 مهندس چاقریش .

اورتا تحصیلی متخصصله‌ر مسئله‌سنده ایسه 1.000 طلبه‌نی اتفاق مکتبله‌رنده‌ن شرطله‌ش وه روسیه‌نگ تورلو قسمله‌رنده‌ن 1.000 بیله‌رمه‌ن چاقریش یالانغا آلنغاندر .

شونی ده سویله‌مه‌ك لازم که بوله‌رده‌ن باشقا هه‌ر ساحه اوچون قیسقا مدتلی قورسله‌رده‌ن بیله‌رمه‌نله‌ر حاضرلاش تدبیرله‌ری کو-روله‌کده‌در. او جمله‌ده‌ن زراعت خوجالقلاری اوچون 1000 بیله‌ر-مه‌ن وه باشقا ساحه‌له‌ر اوچونده میگ بیش یوزله‌ب آدام حاضر-لانماقده‌در. بو حاضرلقله‌رنگ هه‌مه‌سینگ روس تیلده بولغانینی نظرگه آلساك، حاضرلانوچیلارنگ‌ده روس «اورتاقلاریمز» بولغا-نلارندا شبهه کوز قالماس.

اتفاق مکتبله‌رنده نه قدر کوب طلبه‌نگ شرطله‌نگه‌نینی یوقا-ریدا کوردیگز. «یاش تورکستان» صحیفه‌له‌رنده وقتیله یازغانمز

ایندی بر نیچه ساویت رقمله‌رنده‌ن تورکستانی صنایعلاشتریش پلانینگ حقیقی یوزینی کوره‌یلك .

اورتا آسیا (یعنی تورکستانگ قازاقستانده‌ن باشقا قسمی) نگ زراعت خوجالقلاریدا ته‌خنیکی قوتله‌رگه بولغان احتیاجی قوییده‌گیچه کورسه‌تیله‌در : 6.739 عالی تحصیلی ، 12.711 اورتا تحصیلی بیله‌رمه‌نله‌ر کیره‌ك . بوراوب بو کونگی موجود مکتبله‌ر عالی تحصیلیله‌رنگ یوزده‌ن 25 ینی (1.770) ، اورتا تحصیلی بیله‌رمه‌نله‌رنگ یوزده‌ن هه‌م آزراق، یعنی یوزده‌ن 13 ینی بیره آلورمش . (٭)

بو یوزده‌ن 25 وه یوزده‌ن 13 له‌رنگ قانچاسینگ تورکستانلیله‌رده‌ن ایکه‌نلیکی آچیق معلوم بولماسا هه‌م هه‌ر حالدا اوله‌رنگ یوق درجه-سنده آز وه کوبچیلیکنگ روسله‌رده‌ن بولیشلاریدا شبهه یوقدر .

صنایع ایشله‌ری اوچون 2.681 عالی تحصیلی وه 7.354 اورتا تحصیلی بیله‌رمه‌نله‌ر کیره‌ك ، مکتبله‌ر ایسه 1.190 عالی تحصیلی وه 1.035 اورتا تحصیلی متخصصله‌ر بیره آلاچاقلارمش (هه‌ر زمان حاضر-لاناچاق تورکستانلیله‌رنگ روسله‌رگه نسبتاً جوده آز بولیشلارینی کوزده توتیش کیره‌ك .)

ساغلیقنی ساقلاش ایشله‌ری 2.550 عالی وه 5.000 اورتا تحصیلی بیله‌رمه‌نله‌ر طلب ایته‌در . اورتا آسیا دارالفنونی ایسه 1.125 آدم بیره آلادر .

لازم بولغان 3.516 اقتصادچیده‌ن یالغز 500 ی اورتا آسیا دار-الفنونده‌ن چیقادر .

اورتا آسیانی شانیلینچ سورانده صنایعلاشتریش اوچون 2.500 عالی وه 8.500 اورتا تحصیلی مهندسله‌رگه احتیاج بار . و . س ...

بو هنرمندله‌ر مسئله‌سنده‌کی که‌مچیلیکنی قانداى قیلوب تولدیرمه‌کچی بولادرلار ؟

(٭) بو یرده کورسه‌تیلگه‌ن وه توبه‌نده کیله‌ترگه‌ن رقمله‌رنگ بوتونی «پراودا وستوکا» غزته‌سینگ 14. IV. 30 تاریخلی نومروسنده‌ن آلنغاندر .

Abdulvahap Kara

کهبی بولهر تورکستاننگ ضعیف وجودیگه یاپیشقان یازازیتلاردیر،
که یا خلقنگ یولی یپ‌یپ یارمایهدن دیب کیتهدرلهر (بو یرجه
یاخشیراق) وه یاده آنا بولوب خلقمزنگ بوینیگه مینوب اوتورهـ
درلهر. (اصل یامانی بودر).

پراودا ووستوکا، غازیتاسینگ یاقین وقتلهرده برگهن بر
خبریگه قاراغاندا باش یاختا ادارهسینگ (دیمهك تورکستان دهقانـ
لهرینگ) ناّمیناتی بلهن موسقواده اوقوب یورگهن بعضی روس
ناوردتاقلارینگ یاختا ایشلهرینده اختصاص اورگهنیشی یرنده دایمـ
لك، تیش عکیملگی کهبی نهرسهلهر اوقوب یورگهنلکلهری آنگلاـ
شیلغان، حتی «روس» بولغانلاری اوچونگه تورکستان ناّمیناتی
آلوب یورگهنلهر هم کوبگه بولغان.

روسچه «ساوتسکایا استپ» غازیتاسی شرطلهنگهن روس
طلبهلهری حقنده کوب قیزیق نهرسهلهر حکایه ایتهدر.

مثلا بو یلی 18نچی مای نومروسنده:

1) یولتهختیقوم طلبهسندهن ماتراسف 3 یل قازاغستان ناّمیناتی
آلوب اوقو ایشینی بترگهندهن سونگ قازاغستانگه کیتیشدهن باش
قاجیردی.

2) لهنین‌غراد زراعت اینستیتوتی طلبهسندهن آرهفیهف 4 یل قازاـ
غستان ناّمیناتی آلوب اوقوغاندان سونگ ساراتوفقه خدمتگه کیتوب
قالدی.

3) یهنه شو مکتب طلبهسندهن گریگوریف 4 یل ناّمینات آلغاندان
سونگ کیتیشدهن یوبون تارتدی.

4) لهنین‌غراد خلق خوجالغی اینستیتوتی طلبهسندهن قولهسنیقوا
قازاغستان یولی بلهن اوقوشینی بترگهنی حالدا او یرگه کیتمهك
ایستهمهدی.

یوقاریداگیلهرنی یازغان غازیتا «بوندهی حادثهلهرنگ اولدر
چیلیك اوچرهش ممکن» دیگهن قیدنی هم اونوتمهگهن. بو

شرطلهنگهن روس اوقوچیلارینگ اولدب، یوزلهب فقیر تورکستان
خلقی مالی اطرافنده قیلماقدا بولغان منهلك وه اوغورلقلاردینی
یهنه عینی غازیتادان آلغان حادثه بلهن چاقیشتیرینگ!

1929 نچی یل دهقانلرنده طلبه اوریونشمهسینگ تشبثی بلهن خوـ
جالق ادارهلهری کوبگه قازاق اوقوچیلاریمزنی شرطلهگهنلهر
ایدی. مثلا زراعت قومیسارلغی زراعت اینستیتوتی طلبهسندهن آلتی
کیشینی شرطلهگهن ایدی. بو معاهده، شرطلهشلهر ههممهسی کاغذ
اوستندهگه قالدی. اوقوچیلار هیچ بر تورلی ناّمینات آلالمای
آچ اوتورهدرلهر.

نتیجه: تورکستان تاشلینیچ صورتنده صایلانترپلاجاقدر.
اولکهگه بویوك که مقدارده تخنیکی کوچلهر لازم. تورکستان اوـ
قوچیلارینی ناّمیناتدان محروم ایتوب تویادرلار. مکتبنی بترگهنلهـ
رینیده یا سورگونگه یاخود تورمهگه تیقیب تورادرلار. وشوبله بر
قاتاردا ساوت حکومتینگ تورکستانگه میگلهرچه روس بیلهرمهنلهـ
ری یوبارماقدا وه تورکستان یولیگه میگلهرچه روس طلبهسی اوقوـ
تماقدا بولغانینی کورهسز. بو اوقوچیلارنگ بر قسمی حتی بوللینی
یدیکلهری تورکستانگه باروب ایشلهشدهن هم قاچادرلار.

«تورکستان روسلهر بلهن تولدیریلمهگهندر...» روس اوقوـ
چیلارینگ ایشلهمهك ایستهمهگهنلهرینده یوقسول وه آچ تورکستان
خلقینگ یولینی بوشقه یب کیتمهگهندرلهر.

مهنه بونلهرنگ ههممهسی تورکستانده‌گی روس پرولهتار
حاکمیتینگ ایشلهریدر، بیلگهن.

«شرق حقیقتی» غازیتاسینگ موسقوا «ملی سیاستی» حقنده‌غی حقیقتی

«شرق حقیقتی» 18 فیورال 1930 تاریخلی نومروسنده اوزبیکـ

Abdulvahap Kara

ستاننگ ساوت حکومتی دورنده قازاغان «ملی یوتوقلدریغی» جوده «کوللەنديریب» یازغان ایدی. ایمدی او «وای یوتوقلدرنی» بزنگ کوزلەریمزگه آیدیراق قیلیب کورسه‌تیش اوچون بولسا کیرەك، «شرق حقیقتی» اوزبیك 21.II.30 تاریخلی نومروسنده اوزبکستاندا «یرلله‌شدیریش» توغریسده تو‌بەنده کیتیریلگەن مقالەنی باسقاندر، بو مقالە میرزا چول احوالیدەن بحث ایتکەن. شونی هم تەئیب اوتیش کیرەك، کی ایسکیده، چار زمانیدا، میرزاچولدا سوغاریلغان یردەن هیچ بر تورکستانلی فائدەلانا آلمسدان یالغوزگه اورنودوقی روسلەر فائدەلانور ایدیلەر. انقلاب وقتده میرزاچولداغی آریق (قانال)لار بوزولدی، یاتاقلقلار یوزەکه کیلوب خلق بیرکەدن کمسەلیدەن توله باشلادی. روسلەر قاچوب کیتدیلەر... ساوت حکومتی یاتاقلقلی یرکەك اوحاقی میرزاچولگه تورکستانلیلەرنی، آینوقسا اوزبیکلەرنی، اوتورته باشلادی... بولشه‌ویکلەر میرزاچولنی اورنەك بولورلق بر دائرە دیب اعلان ایتدیلەر، دیمەك سیاسی وە اقتصادی جهتلەردەن میرزاچولنی بوتون تورکستان «کوزگی»سی قیلماقچی بولدیلار. بر آز وقت اوتدی. بر نیچه مینگ اوزبیکلەر یرکەکەدن قیریلدیلار؛ لاکن اونلر میرزا چولنی توغری بر حالدا قویدیلار. یاتاقلقلارنی قوریتدیلار... کیچەکی یاتاقلق وە یرزەکەکی «الا کوللەنه باشلادی. مەنه شو چاغدا بولشه‌ویکلەر میرزاچولدا «یرلله‌شدیریش» سیاستینی یوز کیزه باشلادیلار.

«شرق حقیقتی»نگ یازوب اوتورگەن مقالەسی، تورکستانده روس بولشه‌ویکلەرینگ «ملی سیاست کوزگیسی» آتالغان شو میرزا چولدا نیمەلەر بولوب یاتغانینی «ملی» اوزبکستان «ملی استقلال»نینگ 6 نچی ییلکه قدم باسا یاتقانیدا، بزکه بیلدیریب تورگەن قیمتلی «حجتی» بولسا کیرەك.

«شرق حقیقتی» غازیتاسینگ 21.II.30 تاریخلی نومروسنده B. D. امضاسی بلەن یازیلغان مقالەنی تو‌بەنده اوزیچه کوچرەمز:

«میرزاچول» یاختاچیلقدا قسماً صناعت رایونی حسابلانادی. 5 ییللق ساوت خوجالق پلانیدا، میرزاچول کیلەجه‌کده اجتماعیت بولا یاتقان ایش، کوکلز احواللار امیدیمزنگ عکسینی کیلتیره تورگەنگه اوخشایدی. میرزاچول خلقینگ یوزدەن 50 سی اوزبیك، قالغانی «هەیده ملت»(1) وە آوروپالی(2) اورنداقلاردان عبارت.

رایون اجراقوم هیئتیده 7 روس، بر اوزبیك، بر «هەیده ملت»، رایون پیر شعبەسیده 2 روس، بر اوزبیك؛ رایون معارف، شهر شوراسی وە یاردم قومیتەلەریده 6 روس، 2 اوزبیك، رایون قرض شرکتیده 8 روس، بر «هەیده ملت»؛ رایون یاختا شرکتیده 21 روس، بر «هەیده ملت»؛ رایون یاشقومیدا (یاشلار قومیتەسی؟) 6 روس، 1 اوزبیك، رایون مطلوباتیدا 8 روس، 1 اوزبیك، 57، 58، 59 نچی یاختا فابریقالاریدا 90 روس، بر اوزبیك ایشله‌یدی.

اولەردەن باشقا قومونا خوجالیغیدا 4، رایون فرقه قومیتەسیده 9، رایون اوزبککورکیده (اوزبکستان دولت تجارت شوراسی) 11، حیوانات تەسرەش شرکتیده 9، قولخوز سەکسیەسیده 9، رایون میلیتسیەسیده 13، رایون پوشتاخانەسیده 14، تجربه استانسیەده 22، رایون کسبەلەر شوراسیدا 44 کیشی، اوروق خوجالیغیدا 200، رایون ساغلیقنی ساقلاش شعبەسی وە آمبولاتوریاسیدا 200، سو خوجالیغی ادارەسیده 200 خدمتچی ایشله‌یدی. بو ادارەلەرنی کوندوزین چراغ یاقوب آختارساگز هم اساس ملت [دیمەك حقیقی تورکستانلی] اینچیلەری وە خدمتچیلەریدەن بر کیشینی‌ده تاپا آلمایسز. بونگ اوستیگه یوقاریداغی ادارەلەرده ایشله‌وچیلەرنگ دیەرلك هەممەسی یرلی خلق تیلینی بیلمه‌یدرلەر. معامله

(1) روسلەرنگ اوزبکستانده یاشاوچی اوزبیکلەردەن باشقا قازاق، قرغز، تورکمن، تاجیك وە بولاك تورکستانلیلەر اوچون قوللاندقلاری تعبیر.

(2) روسلەر اوزلەرینی «آوروپالی» دیب اتکرەیدرلەر. شونگه اوچون بز توبنده «آوروپالی» دیلگەن یرده روس سوزینی قوللاندیمز.

Abdulvahap Kara

قیلیش، ایش یوریتیش قیشلاق دهقانلاری اوچون هم نه‌رسه‌ده‌ن هم قیین. رایون اداره‌لەری حسابی بویونچه 880 نفر خدمتچیلر ایچیده 5 ی اوزبیک، 5 ی «مه‌یده ملت»، قالغانی روس اورتاقلاردیر. پروسه‌نت حسابی بیله‌ن ئه‌یتکه‌نیمزده 98,863 قاقتنی روسلەر، 1,137 قاقتنی اوزبیک وه «مه‌یده ملتلەر» تشکیل قیلادی. بو رقمنی کورگه‌نلەر احتمال رایوندا اداره ایشلەرینی آلیب کیتکودیک اقتدارلی خدمتچیلر یوقدر، دیب اویلارلار. بو اوی خطا. اوزبیک خدمتچیلەرینینگ کمه‌ییشیگه اینگ کاتته سبب مانه شو نه‌رسه بولدی:

1925 نچی ییلغاچا بو رایونداکی ایشچیلەرنینگ یوزده‌ن 35 ی اوزبیکلر ایدی. رایونلاشدیریشدان کیین رایون فرقه قومیته‌سیغا قارا بوره‌کلی قیزیل روس بالچیقوف کیلگه‌نده‌ن سونگ قیشلاقلیک یه‌رلیک وه آقساقلاریدان چیققان خدمتچیلر بیرین-بیرین هیده‌لیب اولەرنینگ اورنیگه روس بالچیقوف‌نینگ شوویتیستلیق بیله‌ن زهرله‌نگه‌ن اوروق‌آیماقلاری جایلاشتریلدی. بالچیقوفنینگ جاییلەری وه تار ملتچیلیکی بیراودا «ووستوکا» غازیتاسیدا بر نیچه مرتبه یازیلیب چیقدی. شونده‌ی بولسادا بر مونچه وقت اوز یامانلیغینی دوام قیلدیریب، آخردا میرزاچولدان هیده‌لدی. بو اوز دوریده رایون اداره‌لەرینی 30 پروسه‌نت اوز اوروق‌آیماقلاری بیله‌ن تولدیرغان ایدی.

میرزاچول محتکرلەری قاردان قوتولوب یامغورغا اوچره‌دیلەر. اونده‌ن سونگ فرقه قومیته‌سیغا بالچیقوفدان قیزیلراق دینیسیف کاتب بولوب کیلدی. دینیسیف اوز سیاستینی، بالچیقوفدان هم اوتکه‌زیب یوباردی. او، ایش باشلاشدا «رایون اداره‌لەریده یتته هم یه‌رلی خلقدان قویمایمان» دیگه‌ن شعار بیله‌ن میدانغه آتیلغان نیکیللی، حقیقتده اداره‌ده‌ن یه‌رلی خلق خدمتچیلەری قاچا باشلادیلار. قانیغراق تورگه‌نلەرنینگ بوینیغا بهتانلار تاقیب، اولەر اورنیگه اوزینینگ اوروق آیماقلارینی جایلاشتردی.

...نت‌الله تاجی اوغلی، اورال نارمه‌ت اوغلی، اوراز بای اوغلی، یونس مراد اوغلی، عمر بیکمه‌ت اوغلی، سلیمان عمر اوغلی، خواجه امت اوغلی، عمر یوسف اوغلی، کریم یولداش اوغلی، بابا عمر اوغلی، خدایقول یارلاقای اوغلی، آرال حسن اوغلی، عبدالله سلطانبای اوغلی وه باشقا بر نیچه اورتاقلار (ایشچی وه یوقسول دهقانلار) به‌ستده‌ن یوقاریغا کوته‌ریلیب ایشکه قویلغان ایدیلەر. بولەر تورلی بهانه‌لەر بیله‌ن چیتکه سوریلدیلەر. بولەر اورنیگه دینیسیف‌نینگ اوز کشیلەری قویلدی.

یاقیندا سو شرکتلەر برلیگینینگ تشکیلات بیوروسی توزیلدی. بو بیرگه رئیسنی یه‌رلی خلقدان بیلگیله‌ش لازم ایدی. دینیسیف بونگه هم تیش-تیرناغی بیله‌ن قارشی توروب کوچکینی دیگه‌ن بر روسنی رئیس قیلیب اوتقازیب قویدی.

خلاصه قیلوب ایتکه‌نده، میرزاچول رایون فرقه قومیته‌سینینگ ایشله‌ری ملتچیلیک وه شوویتیستلیک اساسیدا دوام قیلا یاتر. فرقه‌نینگ سیاستی پایمال بولغان. بونگه یول قویش مطلقا یارامایدی.»

آ. ن.

باشقارما: «شرق حقیقتی»نینگ بو حقیقتینی «روس بولشه‌ویکله‌ری یه‌رلیله‌شتریش سیاستینی تورکستانده توغری یول بیله‌ن یورگه‌زیب توروبدیرلەر» دیب یازوب اوتورگه‌ن «تووه‌جی» رحیم انعام اوغلی اوقوب کورسین!

قوروقچی بولماسا قورادا قابان قور سیللایدی

(«تورک ـ سیب» یولینینگ آچیلیشی مناسبتیله)

مای باشیدا تورکستان ـ سیبریا تمیر یولی («تورک ـ سیب»)

Abdulvahap Kara

بوتوللەی يېتمەگەن بولسا هەم بعضی مقصدلەر بلەن رسماً آچيلدی.
آچيلیش بايرامیغا موسقوادەن بر نیچە واغون بر ویاغاندیستلار يوباریلدی.
تيل قايرالغان وە تامامی باغلانغان بو قيزيل ناطقلار هەر استاسيونلەردە
ساعتلەرچە توختاب هەر وقتكی كەبی قايپتالیستلارنی، لوسوندەكی
مينيسترلەرنی، خطای ملتچیلەرنی... تويكوتچە سوكدیلەر. ظالم
روس پادشاهلارینینگ قالدیروب كيتكەن میراثی «دنیانینگ آلتیدان برى»
كە ايگە بولیشی بلەن ماقتالغان ساویت حكومتینینگ ایتتقی دوشمنلەرینگە
قارشو قولیدان كیلە بیلەدورگەن بركینە معرفی بارسا او هەم يالغوز
دهنەكی سوكینشلەردە نكنە عبارتدر.

قيزيل موسقوا روسیەنینگ بورونقی قرضلەرینی تانیماسلیقی وە
روسیەنینگ چیكەرەسینی انتقامی كیكەیتیش اوچون كوپ اورنیوب
كورگەن بولسا هەم بو كونگەچە هیچ بر نتیجە چیقماغان. آورروپانینگ
يوبوك دوللەری اونگ يول بولماغان سفیرلەرینی قولاب يوباردیلار.
خطای ملتچیلەری بوتون ساویت مأمورلەرینی بر نیچە ساعت اچیدە
اوز يورتیدەن سوپوروپ تاشلادیلار. بر دولت اوچون سوگ درجە
حقارت سانالغان بو حادثەلرگە قارشو ساویت حكومتی قومونیست وە
قومسومولارینی موسقوانینگ كینگ وە ساوق كوچەلەریدە بو كیزدیریب
نەيلەتریشدەن باشقا بر مقاومت كورسەته آلمادی.

اوتكەن يیل انگلتەرە وە آمریقانینگ دور قايپتالیستلاری بیلگیلی
بر مقصد بلەن روسیەگە بر تدقیقات سیاحتی قیلماقتالار ایدی. اعدی
«تورك ـ سیب» دەگی واغونلاردان سوكیلگەن بو قايپتالیستلار او
زمان موسقوا حكومتی تامانیدان دوستانە قارشولانغان وە ساویت حكو-
متینینگ عزیز قوناقلاری كەبی قابول قیلنماقتالار ایدی. «سالون قومو-
نیستلەری» (1) بو قايپتالیستلارغا ایكیلە ایكیلە خدمت ایتكەن وە
تلبس ییمەگەلەر قارشوسندا گوزەل - گوزەل نطقلەر سویلەگەلەر ایدی.

(1) آورروپاچە كیتكەن وە عصری معاملەلی آ آلاردان قومونیستلەرگە آورروپا-
لیلار تامانیدان بیریلگەن اسمدر.

سوزلنگ قيتقاسی قايپتالیستلار قارشوسندا قاش قاقیلوب كوز اوچیر-
بلگەندەن سوگ خراب روسیەنی «پرولەتار جنتی» تورمتیش
اوچون اوللەردەن قرشگە يول سورەگەنلەر ایدی. عزیز قوناقلار
ضیافت اچیدە قطعی جواب بیریشدەن تارتینغاندیك بولوب «بو توغریدە
اویلەیمزدە اویلەشیب كورەمز» دیب يورتلەرینگە جواب كیتدیلەر.
آوروپا وە آمریقا سرمایەدارلەری بو كونگەچە روسیەنینگ
«كەدوبلەر حكومتی» گە يول بیریشدەن تارتیناتدرلار. خطای تیمیر يولی
مسئلەسیدە موسقوانینگ كورسەتكەن تەجەنینگ حركتی وە ایمپریالیستلك
روحی آوروپاداكی ایشچیلەر اچیدە روس قومونیستلەرینگە قارشو
آچیغینە شبهەلەر اویغاتدی...

اقتصادچیلەر «هەر دولتنینگ تەرمومەتری مالیەسیدر» دیبدر-
لەر. بو كونگی ساویت تەرمومەتری اونگ آغیر حالدا خستالانغا-
نینی آچیق كورسەتوب تورەدر. كیم بیلیر، بو آغیر كسەللك یەقیندە
ساویت حكومتینینگ اولومیگە سبب بولاجاق... قرەملدە اولتورگەن
«حكیملەر» ساویت دولتینینگ بو آغیر خستالیغینی تورەتیش امیدی
بلەن هەلەللك بر رچتە اویلاب تاپدیلار. بو رچتەدە «بیش ییللق
پلان» دان عبارتدر.

روسیەنینگ پاختا، یون، ایپەك... كەبی خام مالغا بولغان احتیاج-
لارینی تأمین ایتیش وظیفەسینی «بیش ییللق پلان» تورکستانگە یوكلە-
گەندر. بو «پلان» تنگ ایزدەن عملگە قویولوب، یوزەگە چیقیشیگا
«تورك ـ سیب» اینگ كەتتە خدمت ایتەچەكدر. تورکستان دهقانی وە
چارواداری بو كونگەچە موسقوانینگ هەر بر پلانیغا شدتلی مقاومت
كورسەتوب كیلگەن وە بوندەن كیین هەم بار كوچی بلەن مقاومت
كورسەتەچەكدر. اون اوچ ییللق ساویت رژیمی روسیە بلەن تور-
كستان آراسیداكی آیریلق وە دوشمانلق توپغوسینی حددەن زیادە
زورایتریب یوبارغانیدان خلقمز روس حاكمیتیگە قارشو باشلادیقی
كورەشینی طبیعی یەنە دوام ایتدیرەجەكدر. «سوقالجیش تقلة

Abdulvahap Kara

نظریەدن اطرافدەکی اولکەلریمز مرکز (موسقوا) اوچون تلمیز
ایتلگەن ایمەس. بو اولکەلردەن ئەجرەلیب قالیشیمز احتمالی یوق
ایمەس، دیب بویوک قورقونغا توشکەن موسقوالیلار «تورکسیب،
یولینگ آچیلیشی بلەن «آدتق بویوک خوفنی بر طرف ایتە بیلدیک،
بو کونەدن کیین عسکریمز، قورالیمز، اوراغیمز وە باتلیمز بلەن
تورکستانلیلرگە بوتون ایتەکەنیمزنی قیلدیرە بیلەمز، یاختا هم
مهاجرت سیاستیمزنی کوکولدەگیدیك بەجەرە بیلەمز...» دیگەن
امیدلەر بلەن اوزلەرینی وقتچە آوونماقچی بولادرلار.

یاقیندا تورکستانی اوزکوزی بلەن کوروب کیلگەن وە
آوروپانینگ بویوك غازیتالاریدا سیاحت تأثراتنی یازغان آمریقالی
خوبەدن «تورکستانلیلر باشلارینی ایگمەکەنلەر» دیمەکلە اصل
حقیقتنی سویلەگەن ایدی. بز اوز تاریخیمزنی، ایلیمزنی وە تامیر-
لاریمزداکی قانیمزنینگ حرارتینی باشقالاردان کورە یاخشیراق
بیلگەنیمزدەن آمریقالی محررنینگ جملەسیگە آتا تیلیمزدەن یەنە ایکی
سوز قوشوب «تورکستانلیلر باشلارینی ایگمەکەنلەر وە هیچ ایگمە-
یەجەکلەر» دیەك خلقیمزنینگ توغری ترجمانی بولغان بولامز.

تورکستاننینگ اوزاق بورچەکلەرینی موسقواغا باغلاغان وە
سوق‌الجیش (استراتەگیە) نقطهٔ نظریدەن مهم بولغان «تورکسیب»
یولینگ — بز هنوز روس قولیدا اسیر ایکەن — بیتیشی، استقلال
کورەشیمزدە یەگی بر صفحه آچادر وە ملی تلەکلەریمزگە یالغوز
عصری واسطەلرگە تایانیش آرقاسیداگنە ایرشە بیلەدرگەنیمزنی
بزگە قایتادان سیزدیرەدر.

«تورکستاندە ئەکیك بولماس قهرمان،
هر قولاج یرندە یاتور بر آرسلان.»

دیب ئاتیلغان کیچیبشی یارلاق بر اولکەنینگ بر ایرکچی یکیتلەری
— یاش تورکستانلیلر — موسقوانینگ بوندەی عسکری چارەلە-

ریدەن هیچ بر متأثر بولمای، مقدس ماقصدیمز استقلال کورەشیمزدە
هیچ توختامای وە هیچ چەرچەمەی دوام ایتەچەکمز.

«ایستەمەك یاراتماق دیمەکدر» فلسفەسی بزنینگ یورەگیمزگە
چیندەندە چوقور یرلەشکەن. بزنینگ ایستەگیمز ملی استقلالدر.
«قوروقچی بولماسا قورالغا قاپان قورسیلالایدی» دیگەندیك بو کون
فلاکتدە یورتیمزدە جاناوارلار قورسیلاپ یورەدرلەر. تلەگیمز
عزیز یورتیمزنی شو جاناوارلاردان قوروماقدر. شونینگچون کورە-
شەکدە وە شو یولدا ساناقسز قوربانلار بیرمەکدەمز. خلقیمز شو
شرفلی کورەشیدە البتە موفق بولاجاق وە تورکستان قوتولاجاقدر!

توقتاش اوغلی.

ادبی بولم.

مریخ یولدوزیگە

گوزەل یولدوز، ییریمزنینگ آینگ قادرلی توغانی!
نیگە بزدەن قاچیب موبجە اوزاقلارغا توشوبسین؟
توغانینگغا نیچون سرەگیورمەسدەن توروبسین؟
سویلە یولدوز، حالینگ نەدر؟ نیچیك تاپدینگ دنیانی؟
بزنینگ یردە بولوب تورگەن توبەلکەلر؟ خورلقلار
سویلە یولدوز سەنینگ داخی قوچاغینگدا بولورمی؟

بارمی سندە بزم کەبی السالار،
ایکی یوزلی ایش بوزارلار، شایتانلار،
اورتاق قانین قانەی ایچکەن زولوکلەر
قارداش ایتین توعەدی ییگەن قاپلانلار.
بارمی سەندە اوکسوز، یوقسولنینگ قانین
کورونگلەشیب، چاخر کەبی ایچکەنلەر؟!

Abdulvahap Kara

بارمی سه‌لده بوتون دنیا توزوگین
اوز قایچوغین تولدورغالی بوزغاللار،
بارمی سه‌لده بر اولکه‌نی باندیریب
اوز قازانین قاینانقوچی خاقاللار.
بارمی سه‌لده قارین قورساق بولیدا
ایلین، یورتین، بارین بوغین ساتقاللار،

باشقارمادان:

بوقاریداکی شعرنی شاعر فطرت «ملت» وه «ملی روح» نگ قیمتینی تالیب یورگن چاغدا یازغان ایدی. بو کونلرده ایسه فطرت «مارقسیست» وه «بین الملللچی» بولوب اوزینگ ایسکی «ملی روحی» گه یوتونله‌ی آرقا اوگوروب یوره‌در. شونده‌ی بولسا هم فطرت، بزلر اوچون، بر تور تنانلی شاعردر. اونگ قیمتلی شعرله‌ری اوچون مجموعه‌مزنگ صحیفه‌له‌ری هر دائم آچیقدر.

تیشقی خبرله‌ر

شرقده

1 روس-ختای مناسباتی

اونکه‌ن یل شرقی ختای تیمر یولی اوستده ساویت روسیه‌سی بله‌ن ختای حکومتی آراسندا بر آنگلاشماسلق چیقغان ایدی. ساویت حکومتی 1924 نچی یلی ختای بله‌ن یاسه‌گه‌ن معاهده‌سنده چین ملی حکومتی قارشوسیغا، قومونیست پروپاغانداسی قیلماسقا سوز بیر-گه‌ن ایدی. بونگله برابر ساویت حکومتی اوز پروپاغانداسیندا، ختای قومونیست اوزه‌کله‌رینی تشکیل وه بعضی ساقین چین گه‌نه-راللارینی پول وه قورال بله‌ن تامین ایتشده دوام ایتدی. بولرنگ

هه‌مه‌سی ختایده‌کی ایچکی محاربه‌له‌رنگ کوچه‌ییشیگه سبب بو-لدی وه حتی ختای ملی-ختان-قای-چه‌ك حکومتنگ موقعی تهدید ایته باشلادی. ختای حکومتی‌ده جدی تدبیرلر کوریشکه، او جمله-ده‌ن شرقی ختای تیمر یولنده بوتون قومونیست روس مامورله‌رینی قووب یوباریشغا مجبور بولغان ایدی.

شرقی ختای تیمر یولینگ 1896 نچی یلغی ختای-روس معا-هده‌سی بوینچه چارلق روسیه‌سی تاماییدان یاسه‌لگه‌نی هر کیمگه معلومدر. بو معاهده‌ده ختای حکومتی بو تیمر یولنگ اوز تیورا-غیده‌ن کیچیشیگه راضی بولغان. بونگا مقابل روسیه ایسه ختاینگ برلیگینی بوزماسغا، اونگ بوتون یرله‌ری اوستده‌کی حق-حاکمیتی-گه رعایت ایتیشگه سوز بیرگه‌نی کبی ختاینی بو جهتده‌ن باشقا دولتله‌رنگ تجاوزنده‌ن هم ساقلاشنی اوستیگه آلغان ایدی.

او زمان روسیه خصوصاً «لائودون» (Laodun) یاریم آطاسنی اشغال ایتکه‌ن ژاپونله‌رنی نظرده توتکه‌ن ایدی. طبیعی روسیه وعده-سنی توتمه‌دی. ژاپونله‌رنی «لائودون» یاریم آطاسنی تاشلاب چیقیشغا مجبور ایتدی. فقط اونی اوزی اشغال ایتوب آلدی. بونگ اوستیگه روسیه آلمانیا حکومتی «چینداو» آطه‌سنی اشغال فکریگه کیتردی. چارلق روسیه‌سینگ خائنلکی بو قدر بله‌نده بیتمه‌دی. روسیه‌نگ آلتن کتته، آلتن عقال وه آلتن توذلی سیاسیلرنده‌ن بولغان تراف وته‌نگ شهادتیگه قاراغاندا ختایده‌کی 1899 یلغی «بوکسرلر توپالانی» صرف روس سیاستینگ نتیجه‌سی ایدی. بو توپالانی بتیریشکه کیریشکه‌ن برلشکه‌ن آوروپا قواله‌ری ایچده آلتن کوب ظلم وه وحشتنی روس عسکرله‌ری کورسه‌تکه‌ن ایدیلر. بکین‌نگ آلتنندا روسله‌ر یالغوز پایتخت شهرینگ اوزینیگه ایمه‌س، ختای ایمپراتوریچه‌سینگ سراییده داغتوب، تالاب، شرقی ختای تیمر یولی معاهده‌سینگ (نه‌کستینی) اصلنی اوغورلاب کیتکه-نلر ایدی. چار حکومتینگ بو یولا معاهده‌سینگ شرائطنی خلافه‌گا

Abdulvahap Kara

داله، خالانی بر سورتده یوزگه‌تی غراف وته آچیق اعتراف
ایته‌در.
مه‌نه کوروك، چارلق روسیه‌سینگ مساوات اساسده بولغان
بوتون معاهده‌لرنده‌ن کیچکه‌نی بوتون دنیاگه برواغانده قیلوب
باقیروب یورگه‌ن ساویتلر روسیه‌سی اوزینگ منبغراق شرقی
توشیله‌ری بله‌ن قاندای معامله قیلادر! او، خایده‌گی ایچکی قوزغا-
لانلاردان فایده‌لنوب خنای حکومتینی شرقی خنای تیمر یولی او-
ستده‌گی اینگی روسیه حقی تانیتغا مجبور ایته‌رگه‌ن 1924 نچی
یل معاهده‌سیگه امضا ایتدیردی.
اونکه‌ن یل خنای بله‌ن ساویت روسیه‌سی آراسیدا آکلاشمه-
سلق چیقغانینی یوقاریدا دیدك. او زمان هر ایکی تمانده سونیتی
وضعیتی آلدیلار. سفیر وه قونسوللار قایتوب کیتدیلر. دیپلوماسی
وه باشقا مناسبتلر بوتونله‌ی کیسلدی. ایچکی قارشیلقلار بله‌ن باشی
قاتقان خنای ملی حکومتی اوزینی ضعیف حس ایتدی وه یه‌گیده‌ن
شرقی خنای تیمر یولی اداره‌سیده روسلرنینگ اشتراکینی قبول
ایتیشگه مجبور بولدی. بولشه‌ویکلر وه بونینگ آرقاسیدان حتی
کوره‌شکی باشده بولغانی حالدا بعضی سول دوس مهاجرلری‌ده
«روسلرنینگ خایلارغا قارشو غلبه‌سی» حادثه‌سنی بایرام قیلدیلار.
اوزون چیککه‌ن مذاکره‌لرده‌ن سونگره، ساویت روسیه‌سی وه
خنای بو مسئله‌لرنی حل ایتش اوچون بر قونفرانس چاقیریشی او-
ستده آکلاشدیلار. تویلانیش یری موسقوا ایدی. خنای حکومتی
نماینده‌لکی موسقواگه کیلوب یرله‌شکه‌نی هم یوق ایدی. بولشه-
ویکلر اونگ خنای ملی منافعی مدافعه اوچون قیمتلی بولغان بوتون
وثیقه‌لرنی اوغورلاب قویدیلار.
بو کوره‌شده‌رگه «وثیقه اوغورلانی» (چارلق هم ساویت)
روسیه سیاستلری اوچون انگ مهم اساسدر.
قونفرانس هه‌دیب کیچیکتریله‌در، موسقوا بولشه‌ویکلری سا-

ویت قونسوللاری اوچون حربی سانچی توپه باشی حقینی طلب
ایتدیلر. بو ایسه چار حکومتی زمانده بولغان حالنگ عینیدر.
خنایلارنی بو وه بونگ کبی کوب‌گه ایمپریالیستچه مطلبلرینی
قبولگه مجبور ایتش اوچون بولشه‌ویکلر بوتون کوچلری بله‌ن
خایده‌گی ایچکی محاربه‌لرنی کوچله‌ندیریشگه اورونوب یاتادر-
لار. بولشه‌ویك مطبوعاتی بوکون خنانینگ مهم‌گه بر قسمنده سا-
ویت سیسته‌می حکمران بولغانینی یازادر. مثلا ساویت غازیتالاریك
خبرلریگه قاراغاندا غربی قونسان، خونان، شه‌نسی ولایتلرده
وه غوانسی، غواندان، سیچوآن، چجه‌نشه‌ن، شه‌نسو ولایتله-
رینگ بعضی قسمی ساویت اداره‌سی ایمش.
خنای قزیل اوردوسی 4نچی قوربوسی قوماندانی «چوده»
نگ 5نچی اوزبکستان قوموپست فرقه‌سی قوروتاینگ تحری
هنت ربابنیگه سابلاینشی طبیعی ساویت حکومتینگ خانیغا قارشو
سلحپروانه مناسباتی کوره‌تیشی اوچون بولسا کیره‌ك.
ساویت حکومتی خایده چار حکومتینگ ایمپریالیستلك سیا-
ستینی دوام ایتدیره‌در.

II.

هندستانده

هند ملتچیلرینگ اینگلتره حاکمیتیگه قارشو کوره‌شی حالا‌ده
اولگی شدتی بله‌ن دوام ایتمه‌کده‌در. غاندی وه باشقا رهبرلرنینگ
حبس ایتیلیشی هند استقلال حرکتینی جه‌ره‌جه‌نیش اوچون هیچ بر
توردلو تأثیر ایته آلمادی. هند استقلالچیلاری مجادله قورالی قیلوب:
1) هندستانلی مأمورلرنینگ اورونلرنده‌ن استعفا ایتشله‌رینی، 2)
توز سالیغیغا قارشو چیقیشنی، 3) اسیرنلی ایچکیلرگه قارشو
کوره‌شنی، 4) اینگلیز ماللریگه قارشو بایقوت اعلان ایتشنی
آلدیلار.
توز سالیغی، اینگلیزلرنینگ هندستانده‌گی انگ مهم کیریم

Abdulvahap Kara

منبعلەرىنىڭ بىرىدۇر. توز استحصالى حكومت مونوپولى بولوب، توز مستهلكلەرىندەن آلىنادىغان سالىق اينگلىز خزينەسىگە يىلدە يەدى يارىم مليون اينگلىز لىرەسى، يعنى دوس پولى بىلەن 75 مليون آلتون سوم كىرىتەدىر.

غاندى ايندىدە «فخرى حبسخانە»سىدە ياتالوب اوتورەدىر. هند ملتچيلەرى اونىڭ باشلاغان ايشينى اينەرژى بىلەن دوام ايتديرەدرلەر. غاندىنىڭ «قانسز محاربە»، «تورال» ايتلەتمەسىدەن مجادلە، ديگەن تشويقاتلارى عملدە باشقاچا بولوب كيتدى. بوكون ملتچيلەر بىلەن اينگلىز پوليسى حتى عسكرى دستەلەر آراسىدا قانلى، سلاحلى مجادلەلەر عادى حادثەلەر كەبى بولوب تورەدىر. قالكوتە، بومباى، دهلى كەبى كتە مركزلەر ايندىگىچە يالغوز كوچە توپالانلارىغا شاهد بولغان بولسالار، پشاور، شالاپور كەبى دائرەلەر حقيقى حرب ميدانى بولوب آلدىلار.

هندستاندەكى ادارى وضعيتى تكشيرىب هند قانون اساسينى اوزگەرتيش اوچون تكليفلەر حاضرلاش مقصدى بىلەن ليبرال فرقەسى مبعوثى سايمون (Simon) ادارەسى آستىدە بر قوميسيون 1927 نچى يىلى هندستانگە يوبارىلغان ايدى. بو قوميسيون ايندى اوز تدقيقاتىنى بيتروب نتيجەسىنى نشر ايتىشگە باشلادى. بو قوميسيون هر قانداى بر صورتدە استقلال بيرىش فكرىگە ياناشمايدىردە. تأسفكە جودە مفصل بولغان بو قيمتلى وثيقە اوستىدە اوزون توختى آلامىز. بو حقدە قيسقاگە معلومات بيرمەكلە كفايەلەنمەك مجبورىتىدەمىز.

سايمون قوميسيونىنىڭ بيرگەن معلوماتىگە قاراغاندا هندستاندە 320 مليون اهالى ياشايدىر. بولەردەن 216 مليونى براهمان وە باشقا هندو دينلەرىگە، 70 مليونى اسلام دينىگە، قالغانلارىدە باشقا توردلو دينلەرگە منسوبدىرلەر. هندستاندە 222 تيل سويلەنەر ايكەن. 40 مليوندەن آرتىغراق آداملار حقوقسز يعنى قاستالار خارجندە ايمش. قوميسيون، تخمين ايتدىگىمز كەبى، («ياش توركستان»نىڭ

34 نچى سانيغا باقنگ!)، هندستاننىڭ توزلو ادارى قسملەرگە آيرىلىشينى تكليف ايتەدىر. قوميسيوننىڭ تكليفى بويىچە هندستاننىڭ توقوز مختاريتلى اولكەگە بولونيشى وە بيرمانيانىڭ باشقا قسملەردەن بولونەى آيرىم ادارە قىلىنيشى كيرەك. كوپچيلكى مسلمانلار بولغان شمال غربى هندستاننىڭ آيرىم مختار بر ادارەگە ايگە بولونيشى توشونيلەدىر. هەر بر مختاريتلى اولكەنىڭ بيرەر «محلى مجلس مبعوثانى» تشكيل قىلىناچاق وە بو «محلى مجلس مبعوثان»لەرىدە عموم هندستان پارلامانتىنى سايلاياچاقلاردىر.

قوميسيوننىڭ بريتانيا هندستانى هم اونىڭ يارىم مستقل وە مختار حكومتلەرىندەن بر «هند فدراسيونى» تشكيل امكانى حقدەگى تصورى شايان دقتدر.

عموم هندستان ادارەسى باشىدا اينگچە «نائب قرال» قالاجاقدىر. قوميسيون هندستاندە داخلى ترتيباتنى ساقلانيش اوچون بر هند مينستريننىڭ تحت ادارەسىدە مخصوص بر هند داخليە ظابطەلى تشكيلنى توصيە ايتەدىر.

اوردو مسئلەسىدە قوميسيون هندليلەرنىڭ ضابطلەر صنفيگە كيرە بيليشى حقلەرىنى كينگەيتيريش لزومنى سويلەيدىر. شو يردە اويدە بيلمەك لازمدىر كە هندستاندەكى اينگلىز اوردوسندە 60 مينگ اينگلىز وە 150 مينگ هند عسكرى باردىر. سايمون قوميسيوننىڭ تكشيريش نتيجەسىدەن وە اونىڭ تكليفلەرىدەن هند ملتچيلەرى، طبيعى، جودە نارازيدىرلار. لاكن هند مسلمان باشلوقلارىندان بعضيلەرى، مثلاً مشهور شوكت على، قوميسيوننىڭ تكليفلەرىگە راضيلىق بيان ايتكەن.

بو يىلنىڭ اوكتوبر آيىدا لوندوندە اينگلترە ـ هند قورولتايى آچيلماقچى. اينگلترە حكومتى غاندى وە اونىڭ طرفدارلەرى باشلوقلارى بىلەن اولەرنىڭ قورولتايغە اشتراكلەرى حقدە مذاكرە يوروتمەكدە ايمش. هند مسلمانلارى نمايندەلەرىدە قورولتايغە اشتراك ايتيشنى قبول ايتكەنلەر.

Abdulvahap Kara

III.

ایڭگلتەرە وە مصر

مناسبتی ایندیگەچە توزەلە آلماغان. ویاش تورکستان ەنگ سوڭ نومروسندە یازدیغمز مذاکرەلەر هیچ بر تورلو نتیجەگە ایریشە آلمادان کیسیلوب قالدی. مصر ایکی تاماندا اوز نقطهٔ نظرندە قاتیغ توردیلر. اینگلتەرە اوزینگ حاکم وضعیتیدەن کیچەمەك ایستەمەیدیر. مصر ایسە اوزینگ تام استقلالینی طلب ایتەدیر. بو، مصر ملی فرقەسی لیدەری مرحوم زغلول پاشانگ چیزگەن یولی بولوب، اوننگ یریگە کیلگەن نحاس پاشادە عینی یولدان کیتدی. توختاب قالغان اینگلتەرە-مصر مذاکرەلەرینگ قایتادان باشلانوب باشلانماسلغی حقندە آولدەن بر نرسە سویلەش جودە قیین. هر حالدە بو ایکی دولت مناسبتی دائمی سورتدە بو کونگی حالندا قالا بیرەلمەیدیر اوبلاب هم بولمایدیر، یا مصرلیلەرنینگ حاضرگی شرائط بلەن راضی بولیشلەری دی وە یا اینگلیزلەرنینگ مصر طلبلەرینی قبول ایتیشلەری، یاخود دە وقتنچە بولسا هم هر ایکی طرفنیدە بر درجەگە قدر قانعلەر تدبیرلەرلك دیپلوماسی تیلیدە «modus vivendi» دییلگەنلەری بولنگ تاپیلیشی کیرەك. یەڭگی کە مصردە تویشی حکومت اوزگەریشی بو-لدی. نحاس پاشا استعفا ایتدی. قرال فؤاد یەڭگی قابینە توزیش ایشنی اوزینگ یاقین آداملاریندان اسماعیل صدقی پاشاگە تاپشیردی. شو صدقی پاشانگ وقتیلە مرحوم زغلول پاشانگ قامالیشغا سبب بولغان بر شخص بولغانینی ایسلەسەك، اوننگ مصر ملی منافعنگ مدافعەسنی قایسی یولدا آلوب بارماقچی بولغانیندە قولای تعیین ایتە آلارمز.

IV.

آفغانستاندە

وضعیت محکملەنگەن. یەڭگی پادشاه نادرخاننگ حاکمیتی یاخشی گە کوك آتقان. مملکت تالانچی بچهٔ سقانگ آواتورانی وە

آیلارچا دوام ایتکەن ایچکی محاربە زمانندە آلدیغی یارالارینی ساغالتوب، جان تورغرو تکامل استقامتینی آلا باشلاغان.

بر زمانلەر غازیتالار 1921 یلی آوروپاغا کیلگەن برنچی آفغان مختار وکیلی وە سابق پادشاه امان الله خان آوروپادە سیاحتدە ایکەن وکالتاً مملکتنی ادارە ایتکەن محمد ولی خاننگ بچهٔ سقاگە یاردم ایتوب مملکت منافعگە خیانت ایتکەنلیکی یازغانلار ایدی. محمد ولی خان ایشنی تیکشیریش اوچون توزولگەن محکمە هم اوننگ حکومتیگە قرار بیرگەن ایدی. قایتادان قیلنغان تیکشیریش نتیجەسندە اوننگ خائنلەر بلەن بیرگە بولماغانلیغی وە آفغان خلق منافعی هیچ بر تورلو متضرر ایتمەگەنی کورسەتیلگەن، بنا علیە اوننگ حقندەگی اعدام قراریدە لغو ایتیلگەن.

بز او مملکتدە بو قدر مهم موقعلەر اشغال ایتوب، کوب ایشلەر کورگەن بر آدامنگ بوندای خیانتلەردە اشتراك ایتمەگەنلیکی وە اوننگ اوز خلقیگە قارشو سادق ایکەنلیکی خبرینی شو یردە قید ایتە بیلمەك بلەن بختیارمز.

بز اوز بورەگیمزگە آڭ یاقین بولغان آفغانستاننگ یەڭگی پادشاه نادرخان کەبی سیاسی تجربە کورگەن، وە دوربین بر حکمدارنینگ تحت ادارەسندە تیز زمان ایچندە بوتون یارالارینی بیتروب اوز خلقنینگ ترقی وە سعادتی یولندا قطعی آدیملار بلەن ایلگەری کیتیشیگە ایناناموز.

یەڭگی تورك لاتین الیفباسی

(تورکستاندەن خصوصی مکتوب)

مای آیینگ ٥ نچی کونی آلماتادا ساویت اتفاقندەگی تورکلەرنینگ یەڭگی الیفبا قومیتەسی ەنگ IV نچی سەسیەسی مجلسی آچیلدی. لاتین الفباسی اطرافندا بولوب اوتگەن شدتلی کورەشلەر

Abdulvahap Kara

اوزلەرىڭىزگە معلوم، لاتىن الفباسى طرفدارلىغىنىڭ برىنچى ناشرچىسى
جار حكومتى زراعت مينيسترىنىڭ مأمورى بولغان وە حكومت
بولشەوىكلەر قولىغا اوتكەچ بر كيچەدە كوممونيست بولوب ساوىت
روسيەسىنىڭ صادق مأمورلەرى قاتارىغا كيرىب آلغان آذاربايجانلى
آغامعلى اوغلى ايدى. لاتىن الفباسىگە آڭ شدتلى قارشىلىق كورسەتكەن قازاقلار بلەن تاتارلار بولدى. آڭ سوڭىدە، بو يېرلەردە
هم لاتىنچىلار غالب كيلدىلەر. لاتىن عليهدارلارى موقعىنىڭ
سارسىلىشىندا توركيەدە لاتىن الفباسىگە كيچىش حقىدە بېرىلگەن
قرارنىڭ كەتە تأثيرى بولدى.

ساوىت روسيەدەگى تورك اوروقلارى آراسىندا لاتىن الفباسىنى
تورلو شكلدە قيلوب كيرىتكەنلەر ايدى. هر جەلە سوادلى خىل
كوبىنچە تمام سوادسىز «مسئول ايشچى»، اوزىنىڭ انقلاب طرفدارى
بولغانلىغىنى تورلو شكلدە لاتىن الفباسى ترتيب ايتىش بلەن كورسەتىشگە تىرىشدى. هر بر «تورك ملتى» (1) اوزىگە مخصوص الفبا
چىقارا باشلادى؛ اوزئارالىق قارما قارىشىق بولوب هيچ بر تەرسە
تاپىلماس وە آڭلاشىلماس بولوب كيتدى. نهايت اوتگەن يىلنىڭ
آوغوست آيىدا ساوىت روسيەسىندەگى بوتون توركلەر اوچون بر
الفبا» حقىدەگى دەكرەت چىقدى. بونگە، آولگى هر اوروق
اوچون ترتيب ايتىلگەن الفباگە قاراغاندا ياخشى كە بر آدىم آلغا
آتىلغان، دىب قاراش كيرەك. آلماتادا توپلانغان ساوىت روسيەسىندەگى بوتون توركلەرنىڭ الفبا قومىتەسى مذاكرەلەرى، ساوىت مركزى
طرفىدەن يەڭى الفبانىڭ تطبيقى حقىدە بېرىلگەن بويروقنىڭ
هەممە «ملى» جمهورىتلەر تامانىدان قابول ايتىلمەگەنلىگىنى وە
ايشگە آشىرىلماغانىنى كورسەتدى.

(1) موسقوا حكومتى وە بعضى روس «عالم»لەرى توركلەرنى حرثچە بر بريدەن بولونەدى آيروب بوردەلەمەكچى وە بونەدى «انقلابى يول» بلەن روسلاشتىرمەكچى بولادىلار. اوكيچون هر تورك اوروقىنى «ملت» دىب آتاماغا تيريشەدىلار.
باشقارما.

مثلا، لاتىن الفباسىنى برىنچى باشلاغان ساوىت آذاربايجانى
ايسكى لاتىن الفباسى بلەن باسىلغان كوبگە ادبيات وە اثرلەرى
بولغانى اوزناغا قويوب، حالادا يېرلەشكەن الفباگە قارشو توردىلار؛
باشقا «ملى» ساوىت جمهورىتلەرى اساس اعتباريلە يەڭى الفبانى
قبولا ايتدىلەر. يالغوز باش حرفلەر مسئلەسى يەڭى الفبانىڭ قطعى
تصديق ايتىلشىگە مانع بولوب توردى. ساوىت قيرغزستانى نمايندەلەرى، بز بروليتارلار مملكتى، بزدە هيچ بر آيرىم تويىلەرلىك صنف
يوقدر، بز ماناپلارنى بتىردك. حاكميت خلق كتلەسى، «باتراق»،
دهقان وە ايشچىلەرگە عائددر. ساوىت الفباسىدە شولەدى بو-
لىشى كيرەك. الفبانىڭ بوتون حرفلەرىدە «باتراق»لار در. بوندە
هيچ بر «ماناپ» — كەتە — حرف بولماسلغى كيرەك. اونگچون
بر باش حرفلەرگە قارشومز، ديگەن فكرلەرنى يازىب چىن وە يارىم
هەزىل قيلوب سويلەب يەڭى الفبانىڭ باش حرفلەر مسئلەسىگە
قارشولق كورسەتوب توردىلەر.

ايمدى بر آز ساوىت روسيەسىندەگى تورك جمهورىتلەرىندە
يەڭى الفبانىڭ وضعيتى حقىدە بر آز يازوب اوتمەكچى بولامەن؛
قازاغستاندان باشلايمەن:

برىنچى باسقچ مكتبلەر بوتونلەى يەڭى الفباگە كوچكەنلەر،
2 نچى باسقچ مكتبلەر اوچون يالغوز اجتماعيات درسلىكلەرى گنە
يەڭى الفبادە باسىلغاندر. بو يىلنىڭ 4 نچى اوقتوبرىگە يعنى قازا-
غستان ساوىت جمهورىتىنىڭ اون يىللق دونومىگە قازاغستان
خلقىنىڭ يوزدەن اون يتيشى يەڭى الفبا بلەن سوادلى قيلىشغا
تيرىشىلىب توريلەدر. كوندەلك نشريادان «قيزيل عسكر»، غازيتاسى،
«يەڭى مكتب» وە «خارجى» مجموعەلەرى 1928 نچى يىلدان
باشلاب، «صالا تەكلىگى»، «يەڭى ادبيات»، «قيزيل قازاغستان»
مجموعەلەرى بو يىلنىڭ فيورال آيىدان باشلاب تماميلە يەڭى الفبا بلەن
چىقادىلار. ماى آيىنىڭ 5 ندەن باشلاب بوتون قازاق غازيتالارى

Abdulvahap Kara

2 صحیفەنی لاتین حرفلەری بلەن نشریگە مجبوردورلەر. 4 نچی اوقتوبردەن اعتباراً بوتونلەی لاتین حروفاتیگە کوچەچەکلەر.

ئوزبیکستان لاتینلاشیش توغریسیدە باشقا جمهوریتلەرگە قاراغاندا آنچاگە آرتدا قالغاندر. او یردە یەڭی الفبا بلەن سوادلیلەرنڭ سانی 50 مینگ یعنی اهالینڭ یوزدە 12 سی گەدەر. بو یلنڭ باشدان بوتون مکتبلەر یەڭی الفباگە کیچدیلەر. 1927 نجی یلدەن بو یلنڭ مارتیغاچا اوزبیکستاندە 3 میلیون 140 مینگ تیراژ بلەن 520 تورلو اثر باسیلغاندر.

تورکمەنستان لاتینلاشودا الڭ آلدا تورگەن جمهوریتلەرنڭ بیریدر. او یردە بوتون کوندەلک نشریات وە باشقا آثار کوبیدەن لاتین الفباسیدە چیقادر. اهالینڭ یوزدە اونی بو یەڭی الفبا بلەن سوادلیدر. بوتون مکتبلەردە یەڭی الفبادە اوقوتیلادر وە 1887 معلم یەڭی الفبا بلەن حاضر لاندیلار.

قیرغزستان بو یلنڭ ایونیدەن باشلاب یەڭی الفباگە کوچەدجەک. یەڭی الفبا بلەن 91,537 سوادلی کشی بار. (اهالینڭ یوزدەن اون اوچی). یەڭی الفبادە اوقوتا بیلەدرگەن 2,815 معلم حاضرلانغان. قیرغزستاندە بیرگە یاراماغان نقطە بولسا او هم او یردەگیلەرنڭ باش حرف مسئلەسندەگی قارشولیقلاریدر. (قیرغز مسئول ایشچیلەری باش حرفگە «ماتاب حرفی» دیدرلەر.)

تاجیکستان بو جهتدەن الڭ آرقادا قالغاندر. مجلسدە تاجیکستاننڭ یەڭی الفبانی تطبیق ایشلەرندەگی یوتوقلەرینی کورسەتدرگەن رقملەر کورسەتیلمەدی. یالغوزگە تاجیکستاننڭ هم باشقا قارداش جمهوریتلەرنی قووب یتیشی حقندە امیدلەرگە سویلەندی. ایمدی تورکستان چیکەلەریدەن چیکە چیقامز.

تاتارستان بو یلنڭ باشیدا یەڭی الفباگە کیچدی. باشدا هم

سویلەندیگی کبی تاتارلار لاتین الفباسینڭ کیچیشگە قاتتیغ قارشولیقلار کورسەتدیلەر. بونڭگە برابر سوگرەدەن قابول ایتیش مجبوریتیدە قالدیلار. قیسقاگینە مدت ایچندە زور موفقیتلەرگە ایگە بولدیلار. تاتارستاندەگی یەڭی الفبا سوادلیلارنڭ سانی 270 مینگگە چیقغان. بوتون نشریات لاتین حروفاتیگە کیچگەندر.

باشقردستان بو یلنڭ ایول آیدان باشلاب لاتین حرفلەریگە کیچە کیچی. بوتون مکتبلەر لاتینلاشغان. یەڭی الفبا بلەن حاضرلانغان معلملەرنڭ سانی 2,025 گە چیقغان.

قریم لاتینلاشیش ایشندە الڭ آلدا بولغان تورک ساویت جمهوریتلەرنڭ بیریدر. اهالینڭ یوزدە 30 ی یەڭی الفبا بلەن سوادلیدر. اوچ مجموعە وە ایکی غازیتا یەڭی حرفلەر بلەن چیقاقدر.

لاتینلاشو حرکتینی ایلک باشلاغان آذربایجان بو یولدا آنچەگە موفقیتلەرگە ایگە بولغان. بو یردە بیرلەشگەن الفبا بلەن باش حرفلەر (آغالار بیکلەر حرفی) مسئلەسیگە قارشولق کورسەتیلوب تورلەدر. اهالینڭ یوزدە 24 ی یعنی 175 581 کشی یەڭی حرفلەر بلەن سوادلیدر. لاتین الفباسی قابول ایتیلگەن وقتدەن تا 1920 نجی یلنڭ اوقتوبر آیغاچا آذربایجاندا 3 میلیون 445 مینگ 700 تیراژلی تورلو نشریات باسیلغاندر.

گورجستان، آجاریا وە ئەرمەنستان تورک اهالیسی بوتونلەی یەڭی الفباگە کیچگەندر.

آت گیلتر.

تورکستاننڭ بوگونگی حالی

(خصوصی مکتوبلەردەن توپلادیغیمز خبرلار)

تورکستان مسجدلەری

تورکستاندە آرتق مسجد قالمادی دیەرلک درجەدەدر. آنگی گەتە وە تاریخی مدرسە هم مسجدلەرمز قومونیست قلوبلاریغا آیلاندریلیب

Abdulvahap Kara

محرابلاریگه لەین وە باشقالارینگ سورەتلەری آسیلدی.

بر کون آندیجاندا عالی عازی قیلماقدا بولغان مؤمینلەرنی چەقدا توتوب قاماغان وە امام بلەن سوفیی « خلقی حکومت علیهیگه تشویق اوچون توپلاغانسز » دیب عیبلەب سیبر قیلغان. بوندەی حاللار هەر تامانلدا کوریلیب تورەدر.

روسلەر آزیق کوللکمسیدەن قورقغان تیوەلەرگە اوخشاب قالدیلار.

آچاق ایله اُولدیرمەك یولی

تورکستاننگ هەر بر بیریدە بوغدای، کوروچ، آریا، جوهاری کبی آوقاتلاری آلیش-سانیش یاساقدر. دهقان بوندەی مالارینی یالغوز حکومتگە ساتا بیلەدر. ساتقانلارغا درحال جزا بیریلەدی. هەمە قولتوپراتیفدان آلماقغا مجبوردر. قولتوپراتیفدان بر نەرسە آلماق اوچون هەر کیمنینگ قولیدا « کەرتوچکە » دیب آتالغان کاغاز بولیشی کرەك. « کەرتوچکە » محلە قومیسیونیدان آلینادر. ملتچی دیب تانیلغان-لارغا، باسماچیلارغا یاردەم قیلغانلی شبهە ایتلگەنلەرگە، یقولای دوریدە بولسا هەم روسلەرگە قارشولق قیلغانلارغا وە اولنلەرنینگ بالا-چاقالارینغا « کەرتوچکە » بیریلمەیدر. « کەرتوچکە » بیلمەر هەم غاللەنی جودە قیتلق بلەن آلا بیلەدرلەر. ساعتلارچە کوتدیرگەندەن سوڭ ایکی قاداق اورنگە ایکی قاداق کیبەك قوشوب بیریلەدر. قیش کونلەری کوب چال وە بالالارنینگ توپت کونەرگەن ساووقدان قاتوب قالغانلقلاری کوب کوریلدی.

تورکستاندە قورباشیلار

فرغانەدە کیگ سورتدە سور کون بار. ایسکیدە اوغل قورباشیلارغا ییکیت بولغان عائلەلەر وە قیشلاقلار سیبر قیلماقدالار. فرغانەدە بو ییل بهاردە یەنە بر قانچا قورباشیلار توده‌سی یوزەگە چیقدی. ییگتلەر غروب حالیدا اولارغا قوشولماقدالار. بو ییگتلەر ایچیدە کوب

قولتوپسەلەر هەم بار. بولەر روسلەرنینگ بو کونگی صیاستلەری ایله ملکتلەرینگ آز زماندە محو بولیشیدان قورقوب عجانینک یالغوز مستقل تورکستان دولتیدە ایکەنلگی قناعتیگە کیلگەنلەر. بو یازنینگ صورتدە قورباشی تشکیلاتی یوزەگە کیلشیدەن وە قالی اوردولەر بولیشیدان قورققان ساوت حکومتی میگلارچە عسکر کتیرمە کدەدر.

کیلگندیلەر کوپەیمەکدە

بو ییل روسیەدەن « مستقل » اتاجیکستانگە کیلگندیلەر توختا-ماسدان آقوب تورەدرلەر. بولەر اونومل یرلەرمزنی زور بلەن آلماقدا-لار. تاجیکستاندەگی بو کونگی روس قوغورچاقلاری بو کیلگندیلەر-نی تاجیکستانغا مدنیت (!!) کتیرەچەکی اویلە بیرلەر!... بو آچ کیلگندیلەر آینوقسا دوشنبەگە یرلەشتریلمەکدەلەر. تیمیر یوللارینگ ایکی تامانیدان یوللار ایله تولە کدەدر.

کیلگندیلەر تورکستاننگ فرغانە وە سمرقند ولایتلەریگە یاروب یرلەشتیدەن باش تارتدیلار. چونکە ایسکیدە بو یرلەرگە کیلوب یرلەشکەن روس مهاجرلەری قوزغالیش زمانیدە تارقالوب کیتیشگە مجبور بولغانلار. اونینچون حاضرگی کیلگندیلەر اولمالارغا باریشغا جرأت ایتە آلمای تورەدرلەر. شوندەی بولسا هەم ساویت حکومتی آندیجان وە قوقان قیشلاقلاریغا بەگیدەن آچ کیلگندیلەرنی کیلتریب او قیشلاقلارداگی اهالینی باشقا اولکەلەرگە هەیدەمەکدەدر.

کەتتە قورغان اهالیسینینگ تاوشی

سمرقند ولایتینگ کەتتەقورغان اهالیسی سمرقندگە کیلیب حکومتگە: « اگر بو قولخوز دیگەن بلانی باشیمزدان آلماساکز، عمرمز بر کون قالغان بولسا هەم بو توغریدە وەحقمز بولیدا کورشەمز. اگر او کیلگندیلەر بلەن آچ عسکرلەرگزنی کەتتەقورغاندان آلماسالارگز وە بو توغریدە بر یول توشونمەسەلەرگز، بولینی اوزیمز تاپامز حتی تاپدیق! » دیدیلەر.

Abdulvahap Kara

رئیس جمهور بولدالنتای آتا آخونبابا اوغلی: «سزلەر اتتیفاق قیلماقچی
لار. مەن تاشکندگە (والی گە) باراجاقمەن. سزلەر اوزراشگزچا بر
ایش قیلماگزلار، سوڭرا تاشکنددن بلاگە قالورز» دیدی.

اهالی — باشیمزغا بلا کیلگەنی قدر کیلدی!

ایکنچی کون او یرده کەییرگەن دهقانلار در حال قاماقغا آلینوب اوی — ایچلەری ایلە سیر قیلندیلار وە بر سوزلەری کیلگندیلەرگە بریلدی. آخونبابا اوغلی ده تاشکندگە چاقریلیب، بولماغور وعده قیلغانی اوچون، توبه قیلدیریلدی. بو وقعەدەن کین کەتتە قورغاننڭ برقانچا دهقانلاری قوربانشیلارغا قوشولوب کیتدیلەر.

مخنت بیرجەسی — ایش بیرتش باشقارماسی

بازارلارنڭ بایوقلیغی یوزەسیدەن بوتون کاسبلار وە باشقالار بو باشقارماغا مراجعت قیلوب ایش طلب قیلا باتوبدرلار. بو باشقارمانڭ کەتتەلەری روسلار بولغانیدان تورکستانلیلەرگە ایش بیرلمەیدر. بر بیلدان بویان بو یرده ایش کوتوب اوتورگان میڭلەرچە تورکستانلیلەر بولغانی حالدا مخنت بیرجەسی شو ییل باتوالردا سامارادان تاشکندگە کیلگەن 500 کیلگندیلەرگە ایش بیروب اولەرنی یرلەشتردی...

تورکستانلی قوممونیستلەر: «اگر مملکت بو حالدا کیتسە آز بر زماندا تورکستان روسستان بولاجاق. اگر بزلەر ملی استقلالچیلار بلەن برلەشیب مستقل تورکستان دولتی قوروب ایشلەمەسەك، بوندیز قیلاریز. بو کوککی قومونیزمگە یاردم قیلماق؛ روس ملتیگە یاردم قیلماق دیمەك بولغانیدان، حقیقی قومونیزم مفکورەسیگە خیانت قیلغان بولورمز...» دیب ندامت قیلادرلار. بونی سوزلەگانلەر 10-9 ییللق قوممونیستلەردر.

عظیم بیك سورگوندە، عبدالوهاب مراد قاماقدا.

بەرلین یوکسەك زراعت مکتبنی بیتروب خدمت ایتمەك اوچون

تورکستانگە قایتوب کیتگەن عبدالوهاب مراد قاماقغا آلنغان وە عظیم بیك بیریم جان سورگون ایتلگەن. آوروپادا یوکسەك مکتبنی بیتروب یوردیمزگە قایتغان باللورز شو ایکرایکی ییگیت ایدی. عبدالوهاب مراد قادونچی قیشلاغیداکی زراعت تجربە استاسیونیدە خدمت ایتەر ایدی. آوروپا تحصیلی کورگەن شو برگە زراعت بلەرمەنینڭ قاماتیشیا، خانی عابد (خواجە) سعیدنڭ وە عبدالوهاب مراد بەرلینده حالاً باشانڭ تامیانی بلەن اوقوغان ایدی، دیگەن، اونە کلەدری سبب بولغان.

عظیم بیك بیریمجان ایسە زراعتنڭ آیلوقا جاروادارلق ساحەسی بیدە اختصاص کسب ایتکەنیدەن تورکستان صحراسی اوچون قیمتلی بر بلەرمەن سانالار ایدی. بو ییگیت خنی خدمتگە آلنمایدان سورگون ایتلگەن. عظیم بیك آلمانیاگە کیلمەسیدەن بورون تاشکندە چیقادرغان [illegible]

اوچ

29. VI. 30. دە بوسقوادان باشقارمەرغا یازلغان مکتوبدە، سعدالله قاسیم محاکمەسیدە جانیجیلق قیلغان خانی عابد (خواجە) سعیدنك زهرلەنگەنلیگی خبر بیرلەدی.

تورکستان خبرلەری

اوزبیك قوممونیست فرقەسیدە

یاقین وقتلەردە اوتکەزیلگەن اوزبیك قوممونیست فرقەسینی تازالاش قومیاناسی برگە بر قانچا معیندار معلوماتلار وە رقملەر بیرمەکدەدر. بوتون اوزبکستان فرقە تشکیلاتندە اعضا وە نامزد بولوب 35,900 آدم بار ایکەن. بولەردەن 33.134 کشی تکشریش ایلە کیچیدەن کیچیربلگەن، 4.564 کشی فرقەدەن چیقاریلغان وە 598

Abdulvahap Kara

رئیس جمهور بولدنلیک ... آخوتبابا اوغل» ، سزلەر استیفا ایتیلر
لار. مەن تاشکندگە (والی گە) یازاجاقمن. سزلەر اوز ارالارنگیزدا
ایش قیلماگیزلار ، سونگرا باشیگیزلارگە قالور » دیدی.

اهالی - باشیمزغا بلا کیلگەنی قدر کیلدی!

ایکینچی کون او یردە کیزیرگان دهقانلار در حال قاماققا آلیندی.
اوی - ایچلەری ایلە سپیر قیلیندیلار وە بر سولەدی کیلگنیلارگە
بیریلدی. آخوتبابا اوغل دە تاشکندگە چاقیریلیب ، بولغانور وعده قیلغانی
اوچون ، توبە قیلدیریلدی . بو وقعەدەن کیین کەنت قورغانلیک برقانچا
دهقانلاری قورباشیلارغا قوشیلوب کیتدیلەر.

محنت بیرجەسی — ایش بیریش باشقارماسی

تازلاونگ بایوقلیغی یوزەسیدەن بوتون کسبلار وە باشقالار بو ...

... تورکستانی قومونیست ...

بر زمانلاردا تورکستان روسستان بولاجاق . اگر بزلەر ملی استقلالچیلار
بیلەن برلاشیب مستقل تورکستان دولتی قوروب ایشلەمەسەک ، بوزیغز
قرارلر . بو کونگلی قومونیزمگە یاردم قیلماق ، روس ملتیگە یاردم
قیلماق دیمەک بولغانیدان ، حقیقی قومونیزم مفکورەسیگە خیانت قیلغان
بولورمز . . . » دیب ندامت قیلادرلار . بونی سویلەگەنلەر 9-10 ییللق
قومونیستلاردر.

عظیم بیک سورگونیدە ، عبدالوهاب مراد قاماقدا.

یەزلین یوکسەک زراعت مکتبنی بیتروب خدمت ایتمک اوچون

تورکستانگە قایتوب کیتگەن عبدالوهاب مراد قاماققا آلغان وە
عظیم بیک بیریم جان سورگون ایتلگەن. آوروپادا یوکسەک مکتبنی
بیتروب یورتیمزگە قایتغان یاللوز شو ایککی گنە یگیت ایدی.
عبدالوهاب مراد قاوونچی قیشلاغیداگی زراعت تجربە استانسیوندە
خدمت ایتر ایدی. آوروپا تحصیلی کورگەن شو بویوک زراعت
بیلرمەننینگ قاماغیشغا ، خالق عابد (خواجە) سعیدنینگ ، عبدالوهاب
مراد یەولیندە ، جمال پاشانینگ نامیتالی بیلەن اوقوغان ایدی ، دیگن
اویە کلالاری سبب بولغان.

عظیم بیک بیریم جان ایسە زراعتنینگ آبیوقا جارودارلیق ساحە-
سیدە اختصاص کسب ایتگەنیدەن تورکستان صحراسی اوچون
قیمتلی بر بیلرمەن سانالار ایدی. بو یگیت حتی خدمتگە آلیناسدان
سورگون ایتلگەن. عظیم بیک آلمانیاگە کیلمەسیدەن بوروق تاشکندە
چیقادرغان «آق جول» نام ساوت غازیتانی ادارە ایتر ایدی.

اوچ

29.IV.30 دە موسقوادان باشقارمامزغا یازیلغان مکتوبدە ، سعدالله
قاسیم محاکمەسیدە جاقیمچیلق قیلغان ، خالق عابد (خواجە) سعید-
نینگ زهرلانگەنلیگی خبر بیریلەدی.

تورکستان خبرلەری

اوزبیک قومونیست فرقەسیدە

یاقین وقتلاردە اوتکەزیلگەن اوزبیک قومونیست فرقەسینی
تازالاش قومیاباسی بزگە بر قانچا معتبر معلوماتلار وە رقملر
بیرمەکدەدر. بوتون اوزبیکستان فرقە تشکیلاتیدە اعضا وە نامزد
بولوب 35,900 آدم بار ایکەن. بولاردەن 33.134 کشی تیکشیریش
ایلەکیدەن کیچیریلگەن ، 4.564 کشی فرقەدەن چیقاریلغان وە 598

Abdulvahap Kara

کشی اوزی جقوب کیتکەن. مسئول ایشچیلەردەن 655 کشی بکشیرلوب، 60 کشی فرقەدەن چقاریلغان وە 93 کشی ایشدەن بوشەتیلگەن. 769 قشلاق مسئول ایشچیلەریدەن 171 کشی فرقەدەن چقاریلغان وە 140 کشی ایشدەن بوشەتیلگەن. مؤسسەلەردەگی اوتەگلەرنگ 1408 مسئول ایشچیلەریدەن 163 کشی فرقەدەن چقاریلوب 135 کشی ایشدەن آلنغان.

اوزبیک فرقەلیلەریدەن (عموم اعضانگ قاتجاسی اوزبیک ایکەنی آنیق معلوم بولماسا هەم اوجدەن بیردەن کوب بولماسلیقی مقرردر). 103 کشی فرقەدەن چقاریلغان. اوزبکستان عالی محکمەسینگ سابق مدعی عمومیسی م. شمس‌الدینوف فرقەدەن چقاریلغانلار ایچیدەدر. بو کشینگ گناهی 1919 نچی یل یاقوارەدەگی اوسیپوف توپالانیدا اشتراک ایتکەن بولغانی ایمش.

بعضی فرقە تشکیلاتلەری حقندەگی معلوماتلار یەنە قیزیقراق. محلی فرقە اوزەکلەرندە بوتولەی سوادسز بولغانلارنگ سانی جودە کوب ایمش.

بعضی فرقە اوزەکلەری (مثلا فرغانەنگ رشتان رایونیدە) ایشانلار طرفیدەن ادارە ایتلەکدە ایکەن. فرقە اعضالاری وە رهبرلەری — ایشانلار — فرقە تشکیلاتلارینی حکومت مؤسسەسی کەبی کورەدە، او یردە بولونماق وە اونگە خدمت ایتیشنی مجبوری دیب بیلەرلەر ایکەن.

کوبدەن اولوب کیتکەن آداملارنگ اسملەرینی فرقە اعضاسی قیلوب یازوب قویوب، سانلی بورگەن تشکیلاتلاردا کوب گە ایکەن. مثلا زرفشان اوقروغی یەنگی قورغان رایونیدە کوبدەن اولوب کیتکەن آداملارنگ اسملەرینی فرقەلیلەر دفترینگە یازوب، سانلی بورگەن بولغانلار. آندیجان کەبی مهم بر یردە شوندەی ترحمتلک آداملارنگ روحندەن» بولغان اعضالار 300 لب بار ایکەن.

شو قیسقاگنە معلوماتلاردەن اوزبکستان فرقەسینگ حقیقی یوزینی کوریب تورگەن بر غرور ایدیەلاک قیین بولماسا کیرەک دیب اویلایمز.

سەکیز اولوم جزاسی

یاقیندا بولونگور رایونیدا اوچ آغاینی توردی اوغلیلەر اولدیریلگەنلەر ایدی. بولەرنگ بریسی قیزیل عسکر ایدی. شو اولدیریش مسئلەسیندە شبهەلەنوب 33 کشی قامالغا آلنغان ایدی. عبدالقادر اوغلی حاکم، حاجبیک وە آق‌آدیر اوغوللەری تیرکاوچی (مستنطق) ایدیلەر. 8 کشی آتوب اولدیریلیشگە وە 12 کشی تورلو مدتگە قاماققا حکم ایتیلدیلەر. حاکم وە تیرکاوچیلاردە جاتچی باشریش بیلەن عیبلەنوب 8 یل حریتدەن محروم ایتیلدیلەر. 13 کشی آزاد ایتیلدی.

(«پراودا ووستوکا» 30. 5. 29)

اوزبکستاندە اوزبیک تیلی

اورتا آسیا دارالفنونی یرلی شوبەلەرنی اوقەتیش ایشینگ آلدانورگەن وە آنگ جدی قویولغان یریدەر. بو دارالفنونی بیترگەن هەر بر آوروپالی (روس) یرلی تیلنی یاخشی بیلەدر دیب شهادتنامە آلادر وە مسئول اورونلەرگە تعین ایتیلەدر. اونگیبون بو یردە اوزبیکچەنینگ قاندای وە نە درجەدە اورگەنیلگەنلیگینی بیلیب توریشنی هەر کیمنی قیزیقترسە کیرەک. «پراودا ووستوکا» غازیتاسی بو حقدە 5 مای تاریخلی نومروسیندە شو نوبەندەگیلەرنی آنگلاتادر: دارالفنوندە اوزبیک تیلنی اورگەنیش اوچون 48 (قرق سکیز) ساعت گە وقت تعین ایتیلگەن. بر روس آغرانومی بو 48 ساعتلیک اوزبیک تیلی قورسینی بیتکەنگەندەن سونگ او تیلنی بیلگەنلیگە دائر شهادتنامە آلغان وە تاجیکستانگە مسئول تعلیماتچی بولوب تعین ایتیلگەن. بو آرادا شونی هەم قید ایتیش کیرەککە، تاجیکستانگە یاراغان یریدەن تاجیکچە بیلیشنی طلب ایتیلەدر. آغرانوم تعین

Abdulvahap Kara

ایشلگەن یرینگە کیلوب تاجیك دهقانلاریغا زراعت سەرکیتیبی بولوب
یاقاندا ایچ باشلایدر. او کشی باشلاب خودانی تعریف ایتە کیچی
بولغان. فقط تیل بیلگەن ادی. قورغور اوزبیکچەدە بو قوشغا
بمە دیلگەنینی بیلمەیدر. اویلاب اویلاب توروب، کوکورکو دیب
قیچقیروب یوبارادر. او بونگلە خلقگە خودانی تعریف ایتگەن
بولماقچی.

آرتیق «محترم» آغرانومنگ ایشی ایشەککە کیلگەندە، قایدای
قیلوب آگلانتان بولیشینی اوقوچیلاریمزنگ اوزلەری تاپین ایشیلەر.

قازاقلار آراسیدا پرلەشتیریش

بوتون تورکستان غازیتالاری «بوتون دقلەر پرلەشتیریش
ایشی اوشینگە توپلاندی» دیب یازادرلار. اوزتا آسیا بیوروسی
شوندای دیب یاقیروب اوتورگەنی کەبی پەکی توبە قیلغان اعلامدە
«پرلەشتیریش»نگ «باختی کینتتەدن»، اوینگ کوب «بوتوقلە-
ری»نی بحث ایتوب مدحیەسنی سویلەیدر. بو «بوتوقلەر»دن
بیرینی بز ایمدی کە یوقاریداکی اوزتا آسیا دارالفنونیدە اوزبیك
تیلینگ اورگەنیلیشی حادثەسیدە کوردوك. او یرده اوزبیك تیلی
یرندە خودانگ قیچقیرینی، ایتەککە هاراشی اورگەتیلەدر.
بو بر دارالفنون ایشی ایمس عادتاً بر حیوانات باغچەسی ایشیگە
اوخشایدر.

مانە سزگە تورکستاننگ قازاقلاری ایچیدەگی حال: بو یرده
ایسدیگیچە ایتەك «هاراشی»، ایشتیلەگەن بولماسە ایش یامان بر
حالدادر. بو ییلنگ 21 نچی یانوارندە قازاقستان اجرائیەسی
بوتون قومیسارلقلاریغا برنچی مایکچە «پرلەشتیریش»، مسئلەسی
اوچون جانلرلق کوریشلەرنی امر ایتکەن. بو جانلرلق یالانیدە
بوتون ادارەلەردە روسلارگە قازاق تیلینی وە او تیلدە ایش یورگ-
زیشنی اورگەتەدرگەن هەم قازاقلارنی جانلرلاش قورسلەری

آیینەدانگە عبارت ایدی. حقیقتدە بو رەفورمنگ باشندا معارف
قومیسارلیغینگ توریشی کیرمەك ایدی. حالبوکە تیکشیریش نتیجەسیدە
معارف قومیسارلیغینگ ایشلەرنی نازاقچا یوریتیشی لازم هەم ناپماغا
غائلی کوریلگەن باشقا قومیسارلقلاردا طبیعی معارف قومیسارلقی
آرقاسیدان کیتگەنلەر.

تجارت قومیسارلقی اوزینگ پرلەشتیریلەدرگەن هیچ بر توزولو
ایشی بولماغانینی سویلەگەن. مالیە قومیسارلقی ایسە یازو ماکینەسی
وە ماکینە یازوچیلاری یوقلیغی آرقاسیدا توقتوب اوتورەدر. ساغلیقنی
ساقلاش قومیسارلقی پرلەشتیریشگە هیچ بر احتیاج هەم سیزمەگەنی
کەبی زراعت قومیسارلقیدە کوچەبە وە یاریم کوچەبە اهالینی اوترو-
لاشتیرو کەبی مهم ایشلەری بولغان بر زماندە بوندای مەیدە چویدە
ایشلەر بیلەن کیچیرەرلك وقتی بولماغانی سویلەیدر.

بونگلە ملیلەشتیریش میدانیدە هیچ بر نەرسە قیلمای توروب
دیمەك حقیرلق قیلغان بولامز. اونگچون بو ساحەدەگی بر قانچا
«بوتوقلەر»نی شو یرده سانات کیتمەکچی بولامز.

قازاقستان محنتکشلەری اتفاقی (Profsoiuz) بو ییلنگ دەفتەر
آیدان اتفاق ادارە یوریتیشی نازالاوچی خانون اوزینی پرلەشتیر-
یشگە قرار بیرگەن.

قازاقستان تلیات خدمتچیلەری اتفاقی فیرالدن خط‌خبر
ناشوچی وە توزت نازالاوچیلار وظیفەسینی پرلەشتیریشنی اویلاب
تورەدر.

زراعت قومیسارلقی 2 قاراوول وە 7 آتباقار قازاقچا پرلەشتیریشنی
قبول ایتکەن.

قازاقستان یول شرکتی برنچی اوکتابردن بر قازاق
خدمتچیسی وە 1931 نچی ییل یانوارغا بر قازاقچا ماکینە یازوچیسی
آلیشغا وعدە بیرگەن.

Abdulvahap Kara

ساتقيلقى ساقلاش قوميسارلى 3 قازاق بالالارنا بر بيريشكه راني بولغان.

معه وللار موسقوانگ ساتين آلغوملارى نتيجه ده قازاغستانى بيريلدشريش، ئەنگ كتى قازاق، غازيتاسينگ نتيجه ده اينه قازيقلاقلانديرمايدى، عذابلانديرادى، ديب آتالادر.

قازاغستانده مكتب ايشلەرى.

قازاغستان معارف قوميسارى مالايف موسقوا «ايزوستيه» سنده (25. IV 30) قازاغستان مكتب مسئلەلەرينگ دائر مهم معلوماتلار بيرەدر.

قازاغستانده آلتى يارم ميليون اهالى ياشايدر. بار مكتبلەر يالغوز 334 مينگ بالا آلا بيلەدركه بوده مكتب ياشنداكى قازاق بالالارينگ يوزدەن 37 سى ديمەكدر. تعليم وەتربيه هيئتى 8,000 كيشيدەن عبارتدر. بولەرنينگ دە يوزدەن 37 سى اورتا درجەده تحصيل كورگان آداملاردر. اگر قازاق معلملەرى آيريم آلسا يوزدەن 15 ى گنه اورتا تحصيلليدر. معلملەرنينگ قالغان قسمى اينه تعليم وەتربيه نقطهٔ نظريدەن حاضرلقسز كشيلەردر. بش ييللق تعليم وەتربيه پلانينى ايشكه آشرا بيلمك اوچون 13,760 ابتدائى مكتب معلمى ئيتشمەيدر. بولارنينگ 8,000 ى قازاق مكتبلەرى احتياجى اوچون. بو 13,760 معلمنينگ شو آلدينداكى 3 سنه ايچنده حاضر بولينيش كرەك.

يەرلێدەن خبر.

مانەن، غازيتاسيدا أفضل بك وقعەسيدە اسمى آتالغان بەرلين ساوت سفارتخانەسى مأمورلەريدەن ميخالسكى او مقاله چقغاندان ايكى كون كيين موسقواغا جوناب كتكەن.

باشقارما.

Abdulvahap Kara